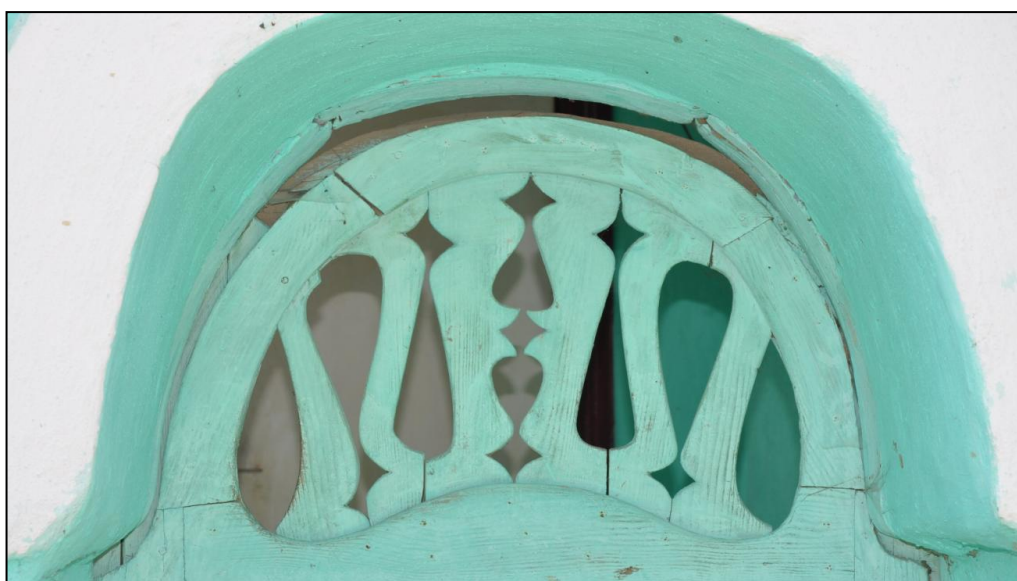

Fejlesztési lehetőségek a Kis-Küküllő mentén

Írta és szerkesztette:

Dr. Farkas Tibor

Pro Professione Alapítvány

Budapest

2010

*A tanulmány a Szülőföld Alap támogatásával jelent meg.
(Regisztrációs kód: HU001202-001)*

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	6
Maros megye és a Kis-Küküllő mente.....	8
Földrajz.....	8
Népesedés Maros megyében.....	12
A vizsgált települések.....	21
Székelyvécke	21
Magyarzsákod	23
Székelyszállás	27
Rava.....	28
Csöb.....	31
Pipe.....	32
Gazdaság és társadalom	34
A gazdálkodás helyzete	34
A gazdálkodás fejlesztésének a lehetőségei	41
A helyi társadalom a Kis-Küküllő mentén	42
Fejlesztési lehetőségek	49
Összefoglalás	53
Felhasznált irodalom	55

„Művészi lélek él a székely népben, a balladák világa. A jónak és a rossznak ez a szélsősége mintha nem valóságos élet, hanem művészi túlzás volna. A kettősség, a belső meghasonlottság hajszolja a népet, mintha nem volna reális alapja az életének, mintha a mindennapok valósága helyett egy romantikus művészi alkotásban élne.” (Bözödi György)

Bevezetés

Jelen tanulmány egy hosszabb kutatási folyamat közbülső állomását jelenti. A kutatást 2008-ben kezdtük egy közösségi aktivitást növelő rendezvénnyel. A projekt három Kis-Küküllő menti településen segítette elő az európai uniós források fogadását és felhasználását. A projekt keretében egy előkészítő és igényfelmérő látogatáson vettünk részt, és egy tréninget tartottunk Székelyvéckén (Szülőföld Alap által támogatott (regisztrációs kód: HU000934-001, projektfelelős: Dr. Farkas Tibor). 2009-ben a Pest megyei Önkormányzat támogatásával egy falukutató tábort szerveztünk Székelyvécke községben. A mostani kutatásba további falvakat vontunk be. Célunk a Kis-Küküllő menti elzárt települések fejlesztési lehetőségeinek a feltárása és néhány fejlesztési javaslat körvonalazása. Székelyszálláson, Magyarzsákodon és Székelyvéckén túl jártunk Raván, Bözödön, Pipén és Csöbön is.

A projektünk gazdasági-és társadalmi hatásai azért lehetnek jelentősek, mert a fejlesztések elindításához nélkülözhetetlen a helyzetfeltárás, csak ennek mentén tudnak a különböző fejlesztési ötletek megvalósulni. Továbbá azt gondoljuk, hogy a fejlesztési elképzelések kidolgozását, megvalósítását és a hasznosítását csak a helyi közösségek bevonásával lehet végrehajtani. A mostani pályázatban vállalt helyzetfeltárás és a javaslatok elkészülte után lehet tényleges fejlesztések megvalósításába kezdeni. A koncepció kialakítása már önmagában is közösségsszervező és közösségfejlesztő tevékenységet jelent, hiszen csak olyan fejlesztési elgondolás megvalósítására van esély, amelynek létrehozásában a helyi emberek is részt vettek.

A tervezett projektek további célja az is, hogy bemutassuk a Székelyvéckén elindult fejlesztések eredményeit és hatásait. Székelyvéckén mintaértékű falufejlesztési, településképmegőrzési és egyben turisztikai kezdeményezések indultak el. A Fekete Pál polgármester (és képzőművész) vezetésével az eredeti állapotukban felújított parasztházak már turistákat és befektetőket vonzanak a településre, és már most látszik, hogy mindez a

település népességének a fogyását és etnikai viszonyainak megváltozását meg tudja gátolni. Ilyen jellegű fejlesztési tevékenységek beindítása a Székelyvéckéhez hasonló, ugyancsak elzárt, de páratlan természeti és kulturális környezetben lévő falvak számára is lehetséges lenne.

Jelen tanulmány (Szülőföld Alap által támogatott (regisztrációs kód: HU001202-001, projektfelelős: Dr. Farkas Tibor) keretében áttekintettük a megyével ill. a Kis-Küküllő mentével foglalkozó fejlesztési tanulmányokat, könyveket és cikkeket. Feldolgoztuk a Budapesti Műszaki Egyetem építészeti felméréseinek és a 2009-es falukutató tábornak az eredményeit. Helyszíni interjúkat készítettünk a települések mérvadó személyiségeivel ill. szereplőivel, valamint fotókkal dokumentáltuk a már megvalósult fejlesztéseket és a települések kulturális örökségét.

Maros megye és a Kis-Küküllő mente

Földrajz

A jelen tanulmányban vizsgált falvak az egykori Kis-Küküllő ill. Udvarhely vármegyék részeit képezték. Jelenleg a települések Maros megyéhez tartoznak. Maros megye (románul Județul Mureș) Erdély központi részén helyezkedik el, a Maros folyó észak-keletről dél-nyugat felé szeli át 180 km hosszan. A történelmi Erdély második legnagyobb és harmadik legnépesebb megyéje, székhelye Marosvásárhely (145 943 lakos). Középső és keleti része Székelyföldhöz tartozik (Marosszék), Segesvár és környéke pedig az egykori Szászföld részét képezte. Ez Románia egyetlen olyan megyéje, amelyben a románok és magyarok aránya megközelítőleg azonos (1977-ben 49% és 44,3%, illetve 2002-ben 53,2% és 39,3%). Ugyanakkor a hivatalos adatok szerint, a romániai megyék közül, Maros megyében él a legnagyobb számú roma közösség (több, mint 40 000 fő).

Maros megye hét másik megyével szomszédos. Északon Szucsava megye határolja 15 km hosszan, a megyehatár a Kelemen-havasok gerincén húzódik. Keletről Hargita megye határolja, a délkeleti részén egy rövid szakaszon Brassó megye. Déli szomszédja Szeben megye, délnyugatról Fehér, nyugatról Kolozs, északnyugatról Beszterce-Naszód megyével határos.

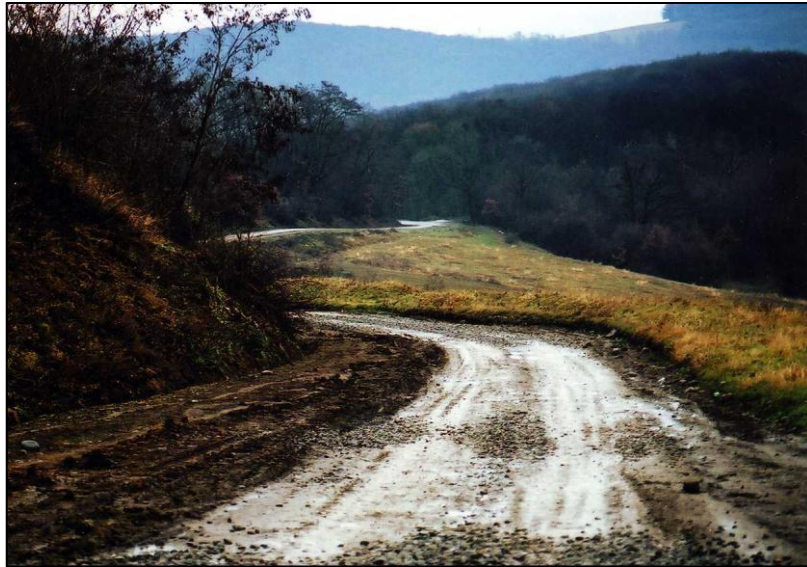
A megye területének háromnegyede az Erdélyi-medence részét képző dombvidék és fennsík. Az északkeleti részén a Keleti-Kárpátok vulkanikus vonulatához tartozó Kelemen-havasok és Görgényi-havasok találhatók. Legmagasabb pontja: a Pietrosz-csúcs (2102 m). A főbb domborzati egységek: Kelemen-havasok, Görgényi-havasok, Mezőség, Küküllő menti dombvidék.

A Mezőség a Maros folyótól északra levő dombos terület (csak egy része tartozik Maros megyéhez). A dombok általában 350-450 méter magasak, az 500 métert ritkán haladják meg. A tájra a szántóföldek, legelők, kaszálók jellemzőek, az erdős területek aránya az Erdélyi-medencében itt a legkisebb (15% alatt van). Földtani szempontból üledékes kőzetek építik fel (homokkő, konglomerátum, agyag, márga), Nagysármás környékén jelentős földgázlelőhelyek vannak. A térségben gyakoriak a földcsuszamlások.

A Marostól délre fekvő Küküllő menti dombvidék dél fele haladva fokozatosan magasodik, Segesvár környékén 700 méternél magasabb dombok is vannak. A Mezőségtől

eltérően itt sokkal több erdő maradt meg. Itt haladnak északkelet-délnyugat irányban a Kis- és Nagy-Küküllő folyók. A Kis-Küküllő felső szakasza mentén terül el a Hargita megyébe is átnyúló Sóvidék, ahol a sósziklák sok helyen a felszínre kerülnek.

1. kép: Maros megye mezőségi része

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Az éghajlata mérsékelt szárazföldi, valamint a megye keleti részén függőleges övezetességű hegyvidéki. Az éves átlaghőmérséklet nyugaton 8-9°C, keleten 2-4°C. A legmelegebb hónap július (18-19 °C), a leghidegebb pedig január (-3 – -5 °C). Az éves csapadékmennyiség 550 mm körüli a Mezőségen, és az 1000 mm-t is meghaladhatja a hegyvidéken. A napsütéses órák száma 1700-2100 évente.

A megye teljes területe a Maros vízgyűjtő területéhez tartozik. A Maros fontos mellékfolyói a Küküllők, völgyeik párhuzamosak a Maros völgyével. A Kis-Küküllő Szovátánál ér a megyébe, innen délnyugat fele folyik Erdőszentgyörgyig, majd nyugat felé Dicsőszentmártonig (itt átlagos vízhozama 9,7 m³/s). A Nagy-Küküllő rövidebb szakaszon érinti a megyét, Segesváron folyik keresztül (itt átlagos vízhozama 9,5 m³/s). A két Küküllő Fehér megye területén egyesül és a Marosba torkollik. Maros megyében több mesterséges tó található, ezek közül legnagyobbak a Bözödújfalusi-víztároló és a Ratosnyai-víztároló. A Mezőségen számos kisebb halastó van. Turisztikai szempontból igen jelentős a szovátai Medve-tó.

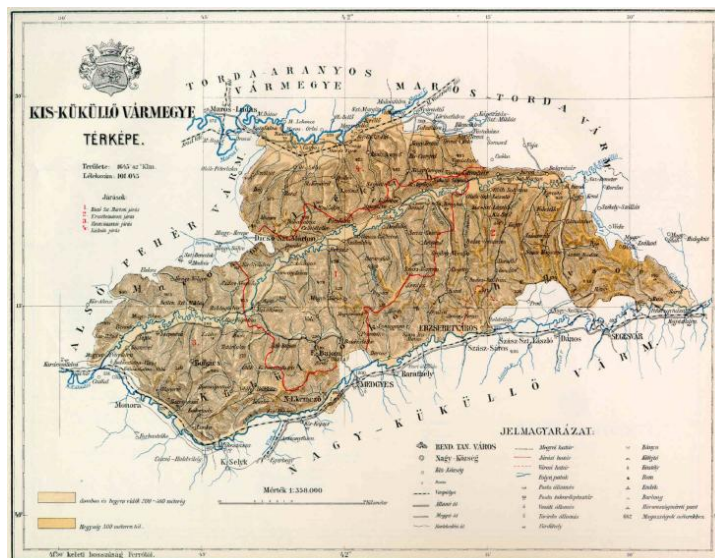
Növényföldrajzi szempontból Maros megye a Carpathicum flóratartományba tartozik. A tengerszint feletti magasság szerint több növényzeti öv különíthető el. 500 m

alatt a természetes növényzetet a gyertyános-tölgyes öv alkotja. Itt előfordul még a cserfa, szilfa, hárs, kőris. 500 és 1000 m között, a dombságok magasabb és a hegységek alacsonyabb részein a bükkerdők öve húzódik. 1000 m-nél magasabban a tűlevelű erdők öve található (ez az erdőövezet legfelső szintje, túlnyomórészt lucfenyő alkotja), amely nagy kiterjedésű területeket borít. A hegyközi medencék körül (a hőmérsékleti inverzió miatt) és a hegyek északi lejtőin a fenyőerdők már 600 m magasan is megjelennek. A megyében 205964 hektár erdő található (ez a megye területének 30,6%-a)¹.

A vizsgált települések egy része egykor Kis-Küküllő vármegyéhez tartozott. Ez Magyarország egyik legkisebb vármegyéje volt, egész területe csak 1625,82 km². Eredetileg Küküllő vármegyéből vált ki, amikor kettéosztották Kis- és Nagy-Küküllő vármegyékre. Határai keleten Udvarhely és Nagy-Küküllő, délen Nagy-Küküllő, nyugaton Alsófehér, északon Torda-Aranyos és Maros-Torda vármegye.

Mivel a területrendezés alkalmával az egykori Küküllő vármegye nagyobb része Kis-Küküllő vármegyére esett, ez utóbbi változás nélkül átvette a régi Küküllő vármegye címerét, amelyet még Mária Teréziától kapott 1767-ben. Ez volt a vármegye hivatalos címere egészen 1920-ig, a hatalomváltásig.

1. ábra: Kis-Küküllő vármegye térképe

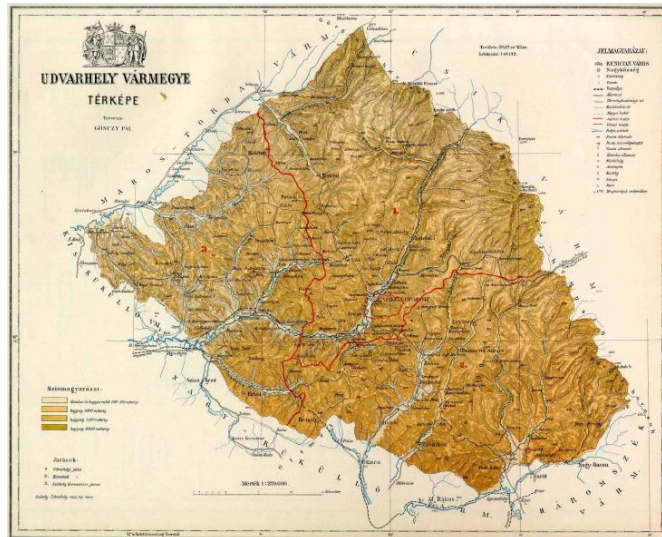
Forrás: Wikipédia

Eltérően más vármegyéktől, ahol több település ugyanazé a földesúré volt, Kis-Küküllő vármegyében több kis- és középnemes család élt. voltak. A XIX. század végén

¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Maros_megye alapján

kiemelkedő és virágzó mintagazdaságok léteztek, mint például a szászbonyhai uradalomban, a balázstelki Haller uradalomban, vagy Küküllőváron, Bethlenszentmiklóson.

2. ábra: Udvarhely vármegye térképe

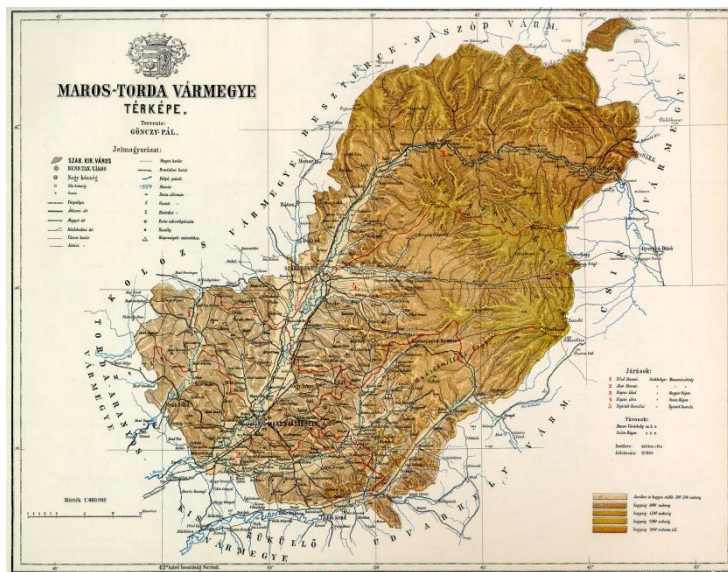
Forrás: Wikipédia

A XIX. század végi és XX. század eleji gyors fejlődés a hatalomváltás után lelassult. Mondhatjuk, hogy a kiegyezést követően egészen az I. világháború végéig élte a vármegye a fénykorát.(Gagyi, é.n.)

Mivel a vizsgált települések ma Maros megyéhez tartoznak, ejtsünk szót az egykori Maros-Torda vármegyéről is. A vármegye 1876-ban alakult Marosszék területének és Torda vármegye egy részének összevonásával. Marosszék keletkezése nem egyidős a belső székekével² és népessége sem homogén. Ez a körülmény évszázadokon át meghatározta a közösségek fejlődését, az egymás mellett élő etnikumok sokféle hatást gyakoroltak egymás kultúrájára.

² A területet IV. László ajándékozta a székelyeknek Aranyosszékkal együtt 1288-ban. Az egykori szék területének határai sokat változtak, alapvetően a Székelyföld mezőségbe benyúló ék alakú része volt, amit majdnem minden oldalról idegen népek vettek körül (Bözödi, 1985).

3. ábra: Maros-Torda vármegye térképe

Forrás: Wikipédia

Az egykori vármegye területe földrajzilag két részre osztható. Az egyik felét a Keleti-Kárpátok Görgényi-havasok nevű csoportja foglalja el, amely északkelet-délnyugat irányba ereszkedik alá. A terület másik fele az Erdélyi-medence dombos vidékén húzódik. A vármegye legfontosabb folyója a Maros volt. 1960-tól a volt vármegye területe Maros megye részét képezi.

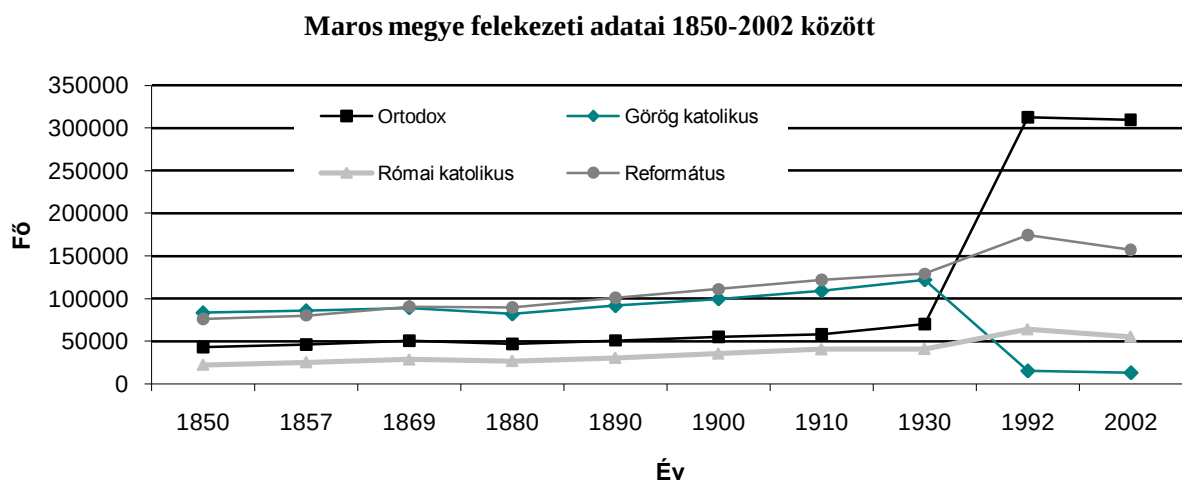
Népesedés Maros megyében³

Erdélyben és így Maros megyében is a vallási hovatartozás többnyire meghatározza az etnikai helyzetet is. Az egykori Maros-Torda vármegye vallási térképe is sokszínű volt. 1900-ban négy vallás osztozott a területen. A vármegye északi részén a görögkeleti, a középső részén a görög katolikus, míg az alsó részén a református vallás hívei voltak többségében, az Udvarhely felé eső területeken pedig jelentős volt a római katolikusok aránya is. A vármegye közel egyharmadát a reformátusok, több mint negyedét a görög katolikusok, egyhatodát az ortodoxok, egytizedét pedig a római katolikusok alkották.

³Farkas Tibor – Kassai Zsuzsanna: Maros megye demográfiai jellemzői az 1992. és 2002. évi népszámlálás eredményei alapján c tanulmány felhasználásával

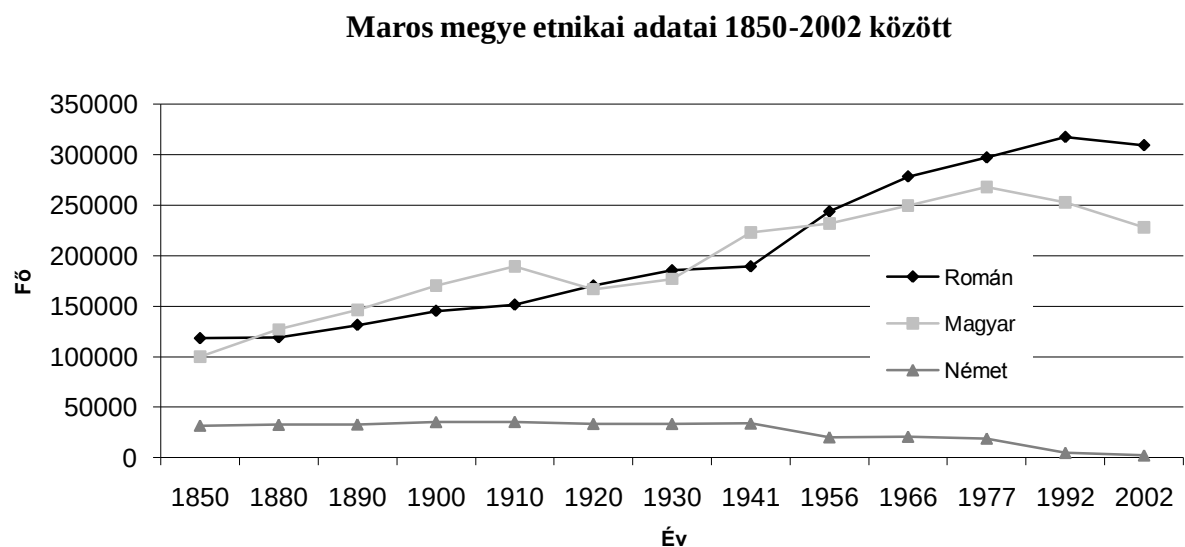
Az elmúlt másfél évszázadban jelentős változások következtek be Maros megye népességének felekezeti megoszlásában. Az ortodoxok aránya közel 40%-kal nőtt 1930 és 1992 között. A reformátusok száma is dinamikusan nőtt, ám részarányuk a teljes népességen belül néhány százalékkal csökkent. A római katolikusok száma nem változott jelentős mértékben. A görög katolikusok az 1930-as évekig képeztek jelentős arányt a felekezetek között, ezután létszámuk az erőszakos ortodox hitre való áttérítésük következtében drasztikusan lecsökkent. 2002-ben – az 1992-es népszámlálás eredményeihez hasonlóan – Maros megye népességének több mint fele ortodox, több mint egynegyede református, egytizede római katolikus és alig 2%-a görög katolikus.

4. ábra:

Forrás: Varga 1998, Románia Központi Statisztikai Hivatala – Népszámlálási adatok

5. ábra:

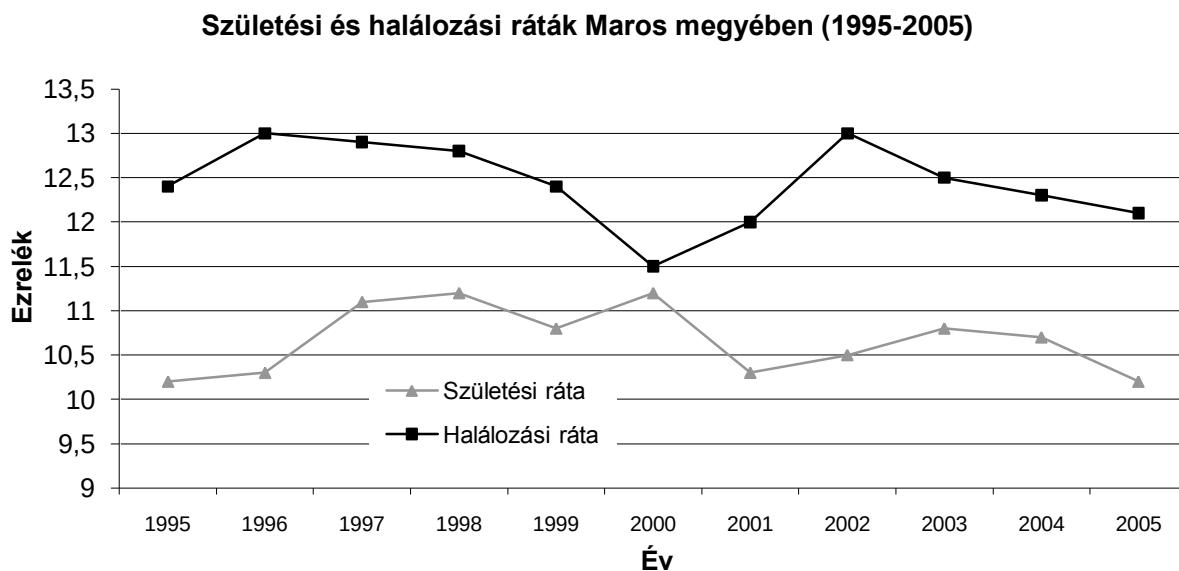
Forrás: Varga 1998, Románia Központi Statisztikai Hivatala – Népszámlálási adatok

Maros megye népessége a XIX-XX. század során – leszámítva a két világháborút – folyamatosan gyarapodott 1990-ig, növekedés a városokra, különösen a megyeszékhelyre, Marosvásárhelyre összpontosult. Ez alól csak egy nemzetiség a kivétel, mivel a német népesség aránya 1910 óta folyamatosan csökken. A 2002-es népszámlás adatai szerint mindössze 4500 német nemzetiségű él Maros megyében.

Az 1990 után elkezdődött fogyás erőteljesebben érintette a magyar, mint a román közösséget. Maros megye magyar népességvesztesége meghaladta a 10 százalékot, míg a román népesség fogyása mindössze az egynegyede a magyar népességcsökkenésnek (2,6 százalék). A megyében a románság abszolút többsége az 1990-es évekre alakult ki. 2002-ben a román népesség aránya az összlakosságon belül meghaladta az 53 százalékot.

Az erdélyi megyék közül 2002-ben csupán 2 megye magyar népessége haladta meg az 50 százalékot. Hargita megye népességének 84,57 százaléka, Kovászna megye népességének a 73,78 százaléka magyar. Az erdélyi megyék közül 2002-ben további négy megye érte el a 20 százalék feletti arányt: Maros megye (39,3 százalék), Szatmár megye (35,2 százalék), Bihar megye (25,9 százalék) és Szilágy megye (23,1 százalék) (Vofkori, 2007).

6. ábra:

Forrás: http://www.sdn.ro/pdf/mures_eng_final.pdf

Az 1966-1990 közötti periódusban a nők termékenységének ingadozását a népesedéspolitikai határozta meg. Az 1966-ban bevezetett abortusz-tilalom, amit 1973-ban,

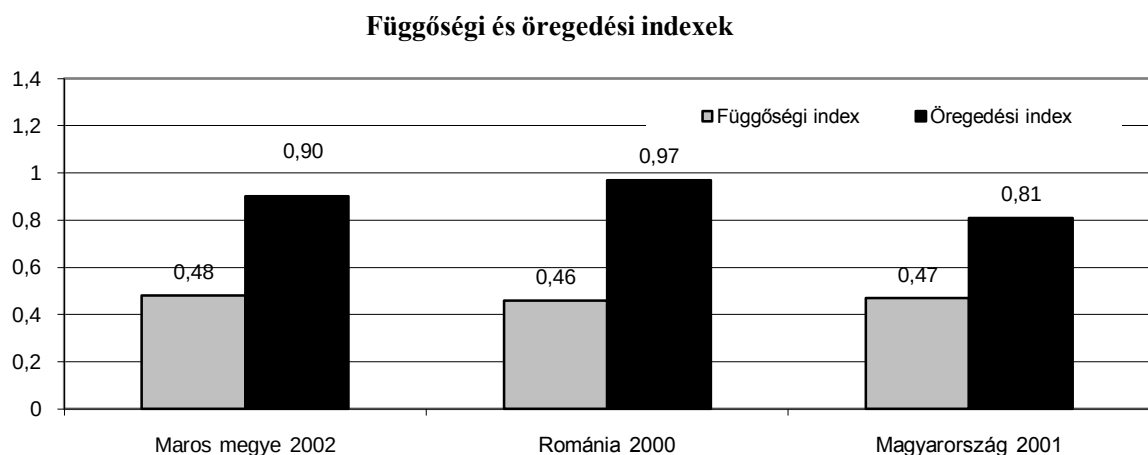
majd 1984-ben újabb szigorító intézkedések következtek, kisebb mértékben növelte a magyar nők termékenységet, mint az országos átlagot. (Kiss-Csata, 2006)

1990-ben Romániában is elkezdődött a politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás, megváltoztak a korábban központilag irányított demográfiai folyamatok is. A népességnövekményt természetes fogyás váltotta fel, ugyanakkor felerősödött a kivándorlók száma is. 1992 és 2002 között Maros megye népessége közel 5 százalékkal csökkent, 2005-ben 10,2 ezrelék volt a születési arányszám.

Maros megyében az utóbbi évtizedben a halálozások száma jóval meghaladja a születéseket, így természetes fogyásról beszélhetünk. A következő években a születésszámok további csökkenésére lehet számítani, kisebb mértékben a termékenység általános visszaesése, nagyobb mértékben pedig a szülőképes korú nők arányának csökkenése következtében. Ugyanakkor a halálozások száma szintén növekedni fog, így a népesség természetes fogyása erősödhet.

A következő ábrán Maros megye, Románia és Magyarország demográfiai indexeit láthatjuk. A függőségi index az eltartottak és az eltartók arányát mutatja meg. Minél alacsonyabb az értéke, annál kedvezőbb. Maros megye magas függőségi indexe magasabb a magyarországi átlagnál.

7. ábra:

Forrás: Romániai Központi Statisztikai Hivatal, Népszámlálás, Maros megye, 2002, KSH Népszámlálás, 2001

Az öregedési index a legfiatalabb és a legidősebb korcsoportok arányát mutatja. Értéke akkor kedvező, ha megközelíti az egyet, tehát tulajdonképpen a legfiatalabb generáció pótolja a legidősebbet. Az Maros megye öregedési indexe kedvezőbb, mint Magyarországon, ugyanakkor nem éri el a romániai átlagértéket.

A Maros megyei lakosság – különösen a vidékiek - iskolai végzettsége szerénynek mondható, még akkor is, ha 1992-höz képest szemmel látható a fejlődés. A vidéki településeken élők iskolázottsága alacsonyabb, mint a városi lakosságé. 14 százalékkal több felsőfokú és 10 százalékkal több líceumi végzettségű él a megye városaiban.

1. táblázat: Az iskolai végzettség Maros megyében

Végzettség	Év	Maros megye (%)
Felsőfokú	1992	4,0
	2002	12,7
Technikum és mesterképző	1992	1,9
	2002	2,4
Líceum	1992	18,8
	2002	17,5
Szakmunkás	1992	16,8
	2002	5,7
Gimnázium (5-8.)	1992	36,2
	2002	35,1
Elemi (0-4)	1992	22,3
	2002	26,8

Forrás: Romániai Központi Statisztikai Hivatal, Népszámlálás, Maros megye, 1992,2002

A statisztikai adatok csak kis mértékben adnak képet a Maros megyeiek foglalkoztatottságáról, hiszen a foglalkoztatottak aránya igen alacsony. A munkában állók aránya a megyében 32 százalék. A városokban ez hat százalékkal magasabb a megyei átlagnál, míg a vidéki településeken foglalkoztatottak aránya alig 26 százalék.

A foglalkoztatottak aránya tekintetében eltérések jellemzőek a vidéki és a városi területek között. Míg a vidéki települések lakosságának jelentős része a mezőgazdaságban dolgozik, addig a városokban inkább a köztisztviselők és a közalkalmazottak aránya magas. A szakmunkások aránya az egész megyében jelentős.

Maros megye demográfiai adatainak vizsgálata során többféle következtetésre jutottunk. Bizonyos szempontok szerint a megye népesedési folyamatai hasonlítanak a Romániában tapasztalhatókra, azonban van néhány jellegzetes eltérés, ami sajátos jelleget kölcsönöz Maros megye demográfiai helyzetének.

A gazdasági és a társadalmi változások, a történelem és a politika jelentős mértékben befolyásolta a megye népesedési viszonyait. A lélekszám 1850 és 1930 között – kivéve az I. világháború időszakát – folyamatosan és erőteljesen gyarapodott. A II. világháborút követően csökkenő tendenciát mutat a születési arányszám, ám a népesség csak 1990 után

kezdet el fogyni. 2002-ben az elhalálozási arány ma már jóval meghaladja a születési arányt. A megye népessége 2002-re 581 ezer főre csökkent.

A jelenlegi népességre jellemző az előregedés. A 2002-es népszámlálási adatok azt mutatják, hogy több fiúgyermek születik, mint lány, így a fiatal korcsoportokban a férfiak aránya meghaladja a nőkéét. Az idősebb korcsoportokban azonban női többlet jelentkezik.

Míg nőtlenek és a hajadonok aránya szintén magas a megyében, addig a házassági kedv csökkenő tendenciát mutat. Az iskolázottság és ezzel összefüggésben a foglalkoztatottság is alacsony. A munkában állók aránya alig egyharmada a teljes népességnek.

2. kép: A csöbi iskola feliratai jelzik a csökkenő gyermekszámot

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A Kis-Küküllő mentén – az általános helyzettől eltérően – nem nőtt, hanem csökkent a születések száma a 60-as évek közepén. Ennek okát az iparosításban kell keresnünk. Az 1962-es kollektivizálás után drasztikus társadalmi változások következtek be. A totalitárius hatalom a parasztsaládokat megfosztotta földjeiktől, mezőgazdasági eszközeiktől és állataiktól. Csakhamar bebizonyosodott, hogy a gyengén működő kollektív gazdaságok nem tudták eltartani a falvak növekvő lakosságát, ezért a fiatalok az ipari központokba vándoroltak. (Pozsony, 2003) Ebben az időszakban megélénkült az iparosítási folyamat, sok új munkahelyet létesítettek a városokban, felgyorsultak a lakótelepi építkezések, ezért a fiatalok a vidéki településekről a városokba vándoroltak.

Erdélyben az utóbbi évtizedekben az elvándorlások negatív következményei rontották leginkább a magyar népesség demográfiai átlagát. Sajnos, a vándormozgalom az aktív, demográfiai szempontból reprodukzív korban lévő népességet érintette leginkább, s ez születéskieséshez és a korstruktúra torzulásához vezetett (Kiss-Csata, 2006).

3. kép: A cigánytelep lakói Magyarzsákok szélén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Romániában a rendszerváltást követően a születéskor várható élettartam 1996-ig folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott. Ezen belül a nőké stagnált, míg a férfiaké jelentősen csökkent. 1996 óta mindkét nem esetében a várható élettartam emelkedése figyelhető meg. A magyar kisebbség esetében hasonló tendencia jellemző. A férfiak várható élettartama némileg alatta marad az országos átlagnak⁴, míg a nőké kismértékben felülmúlja azt.

A rendszerváltáskor Románia népessége európai viszonylatban fiatalnak számított. Elmondható, hogy 1992-ben – annak ellenére, hogy 1988 és 1991 között nagyarányú elvándorlási és menekülthullám zajlott le, amelynek elsősorban a fiatalabb korosztályok voltak a részesei – a romániai magyarok korstruktúrája nem volt kedvezőtlenebb a magyarországinál. A kilencvenes évektől azonban a születésszám nagyarányú csökkenése és az elvándorlás következtében gyors előregeredési folyamat indult be országosan is. Az

⁴ 2009-ben Romániában a férfiak és a nők születéskor várható élettartama az egyik legalacsonyabb volt Európában: 77,2 év a nőknél, 69,7 év a férfiaknál. (Forrás: Eurostat, idézi: Transindex)

erdélyi magyarság korszerkezete előregedett, 2002-ben már 40,3 év az átlagéletkor (Hablicsek et al., 2005).

4. kép: Rózi néni Székelyvéckén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A tapasztalatok és az adatok azt mutatják, hogy számos népesedési problémával kell szembenézniük azoknak, akik fejleszteni szeretnék a térséget. A történelem és a politika jelentősen befolyásolták a népesedési viszonyokat. Az elmúlt fél évszázadban drasztikusan lecsökkent a születések száma. A halálozási arány ma már jóval meghaladja az élveszületési rátát, így a megye vidéki népessége folyamatosan fogy. Ugyanakkor jelentős elvándorlási hullámok is megfigyelhetők. Sajnos, elsősorban a reprodukív korban lévő lakosságra jellemző, hogy a jobb megélhetési lehetőségek reményében nagyobb városokba vándorol. Mindez a korstruktúra torzulásához vezetett, a község előregedett. Ugyanakkor a kedvezőtlen korösszetétel összefüggésben van a foglalkoztatottsággal és a keresők-eltartottak arányával is.

5. kép: Házbelső az egyik újonnan felújított házban Székelyvéckén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A vizsgált falvakban a tanulók aránya és az iskolai végzettség is igen elmarad a Maros megyei átlagtól. A többség legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Bár a férfiak esetében egy kicsit kedvezőbb a helyzet, mert egynegyedük legalább szakmunkás végzettségű, de rendkívül kevés azon lakosok száma, akik líceumi vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek.

Összességében a demográfiai helyzet jelenleg meglehetősen kedvezőtlen. Épp ezért sürgősen olyan intézkedések, programok, projektek megvalósítására van szükség, amelyek célja az életminőség javítása, annak érdekében, hogy növekedjen a községek népességvonzó képessége, s ennek következtében növekednének a születési számok, és mérséklődne az elvándorlási hajlandóság. Fontosnak tartjuk a cél érdekében a helyben-foglalkoztatottság és az iskolai végzettség növelését.

A vizsgált települések

Székelyvécke

Székelyvécke a Kis-Küküllő menti dombok közé zárt település, megközelítése különösebb akadályokba nem ütközik. Marosvásárhelyt elhagyva előbb jó minőségű főúton, később kátyús alacsonyabb rendű úton lehet elérni. A Szovátára vezető útról Gyulakutánál (vagy ahogyan a helybeliek említik Gyalakuta) kell letérni, majd Bordóson, és Székelyszálláson keresztül érkezünk meg a véckei völgybe. Ha az 500-600 méteres dombok között továbbhaladunk, Magyarzsákodra jutunk, onnan tovább pedig Segesvár is megközelíthető, de inkább csak terepjáróval. A szász települések (Cikmántor, Szásznádas, Segesvár) szinte körbeveszik Véckét.

6. kép: Utcakép Véckén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Székelyvécke bemutatását Orbán Balázs leírásával folytatjuk: „Zsákodon alól *Vécze* következik; a patak martoldalában nagy mennyiségű kőszénréteget láttam; következtetve itt bizonyos nagy mennyiségű ily gyúanyagot rejteget a jövő nemzedék számára a gondoskodó anyatermészet. Véczkén alól a *Zsákod pataka* és a *Sorok árok* közt magas bércz-él vonul le, ennek legmagasabb csúcsát *Tatár várnak* nevezik, pedig nincs ott más, mint egy szabályszerű kerek dombocská, melynek közelében sok nyilvesszőt, lándzsadarabot találtak; a *Sorok árkan* tul ezzel csaknem párhuzamosan fut le a Szt.-

Demeternél beszakadó *Hagya pataka*. Itt a hagyomány szerint régen *Hagya* nevű falu feküdt, melyet a Tatárvárban lévő tatárok feldulván, megmaradt lakói Udvarhely közelében telepedtek le, s ott *Hogya* vagy *Hodgya* nevű falut alapíták. Ezen most elhagyatott völgyben hüvelykvastag edényeket találnak; ott van a *Harangos kut* nevű forrás, hová a hogyaiak a falu veszedelmekor harangjaikat és kincsöket betemették volna.”

A falu első írásos említése 1301-ben történt, akkor még Weickefő, Veckefő néven. A vécke név valószínűleg egy halfogó rekesztékre, vejszére utal. A székely előnév eredetéről nincsen pontos adat, a falu lakosai évszázadok óta székelyek, akik a 11-12. század óta települtek ide és olvadtak össze az őket megelőző dél-erdélyi magyar népességgel.

7. kép: A Küküllő menti dombság

(Fényképezte: Farkas Tibor)

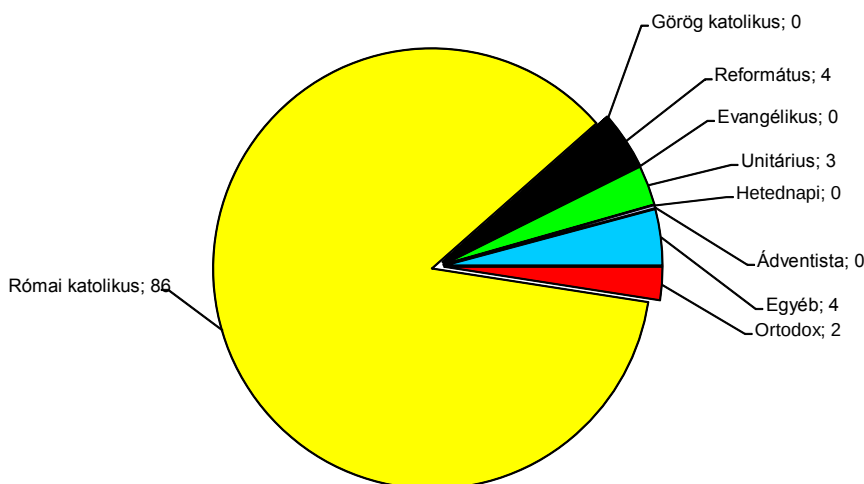
A második világháború és következményei a népesség fogyásához vezettek. Az 1940-ben húzott új határ elvágta Magyarországot Székelyvéckétől. Véckén 4 évig magyar határőrlaktanyaként a községházát használták. 1945-ben Észak-Erdély román fennhatóság alá került, és ezzel együtt a polgári fejlődés lehetősége is hosszú időszakra megszűnt.

1952-től a települések a Magyar Autonóm Tartomány, 1960-tól a Maros-Magyar Autonóm tartomány részét képezték. Vécke 1950-52 között a Segesvár rajonhoz, 1952-56 között Erdőszentgyörgy rajonhoz, 1956-60 között a Székelykeresztúr rajonhoz, majd

1960-tól Maros megyéhez tartozott és tartozik. Jelenleg községközpont, Székelyszállás és Magyarzsákod falvak tartoznak hozzá (Birtalan, 2002).

8. ábra:

Székelyvécke felekezeti megoszlása (2002)

Forrás: Románia Statisztikai Hivatala, Népszámlálás, 2002

Évszázadokon keresztül a megélhetés és a megmaradás legfőbb alapját a község tulajdonában lévő 638 hektár erdő, 89 hektár szőlős és gyümölcsös, valamint a szántó- és legelőterületek biztosították és biztosítják ma is, bár a mezőgazdaságból az ott élők már csak nagyon nehézkesen tudnak megélni.

Magyarzsákod

Orbán Balázs így ír a faluról: „A Nagy-Küküllőbe siető Solymos pataka torkolatjától csuf meredek hegyeken átvágunk az ezen patakka párhuzamosan, de ellentétes irányban futó *Zsákod vize* völgyébe.

E patak eredetétől nem messze, a belé jobbbpartilag szakadó *Vágás árka* szűk, zsákszerű völgyében (honnan neve is eredhetett) fekszik *Magyar-Zsákod*.

Ezen falu egy 1325-ben kelt okmányban *Zákud* néven elő fordul, ugyanis András gróf (Thylegd László fia) apósával Opour gróffal (Sárás fiával), megegyeznek Margit asszonynak (András gróf hugának) hozománya felett, mely 100 ezüst márcára menő

követeléséért András gróf átadja Lászlónak a Küküllő megyében lévő *Hujlakot*. Ujlak mint praedium még létezett 1662-ben, mikor Apafi Daczó Jánosnak adományozá Sárddal, Zsákoddal és más jószágokkal. Ez adománylevelet lásd Kemény József gyűjt. Lib. I. Reg. Apaf. pag. 397. Ennek szomszédosításánál előjön *Zakud*, Simonnak Bonis fiának birtoka. Ezen okmány hiteles trans. B. Apor Karoly birtokában, honnan kivonatilag közlöm. 1333-ban a pápai dézmák regestrumának 754-ik lapján *Sakod* néven mint önálló egyház-megye van bejegyezve, mikor nevezett évre Mátyás nevű papja 20 uj denárt fizet.

8. kép: Magyarzsákod, utcakép művelődési házzal

(Fényképezte: Farkas Tibor)

1596-ban már Horváth birtok, Kornis Gáspár nejével Horváth Annával kapja, 1662-ben Daczó János bír Zsákodon. Ma főbirtokosok a Horvátok, s azok közt a derék Horváth János. Udvarhelyszéknek 1848-ki kormány biztosa.

E falu minden régisége mellett is csekély nevezetességet mutat fel, de jól keresve még is találunk figyelemre méltót. Jelenben Zsákodon nevezetes azon szép emeletes épület, mely a katolikus templom.

Régen egész Zsákodot és Veczkét mind unitáriusok lakták, a katolikus Horvátok hódították át a kath. hitre. alatt büszkélkedik, nevezetes legalább előttem azért, mert a Zsákod iskolája, és pedig oly falusi iskola, minő a Székelyföldön bizonytalán kevés van, és ez iskolát a két Horváth-testvér, István és János, építtette a nép hozzájárultával, s céljuk azt gazdag alapítvánnyal ellátva, elemi iskolává emelni. Hogy ezen elszigetelt, s minden fővonalától távol eső, elzárt vidéken ez iskola mily fontos szerepre van hivatva, azt

felesleges mondanom is, egy egész népes vidék szellemi ébredésének van itt alapja megvetve, és hogy a nagylelkű s hivatásukat átértett alapítók mily szolgálatot tettek ezzel a hazának, azt itt felesleges felhoznom; légyen áldás munkájukon.

9. kép: Oláhzsákod

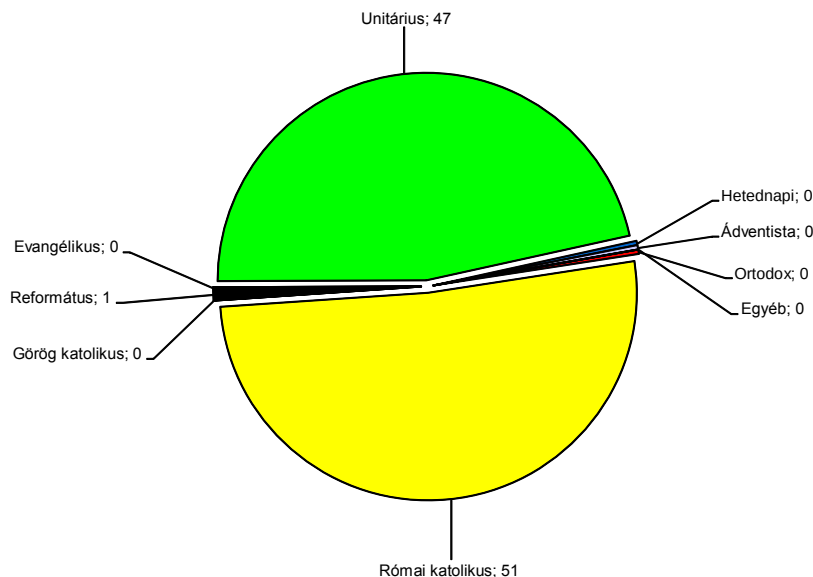

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Zsákodtól nyugatra egy magas kopár hegyet, honnan tiszta időben a Torda hasadékaig lehet látni, *Váruta hegyesinek* neveznek. Várnak ott most semmi nyoma, bár az eke (mert e vidéken a magas hegytetőket is szántják) sok cserépdarabot forgat fel. A nép azt mondja, hogy óriások laktak ott, de a rege mellett a vár lételéről még történelmi tudomásunk is van annyi, hogy az a fennemlített 1325-ben kelt egyezménylevélben, Hujlak szomszédosításánál, szintén említve van, mint régi vár, hol előfordul *Euzakud* földje és a *Siründauth utja*, mely egyenesen délre megy a régi várnak (versus meridiem ad antiquum castrum), tehát már ekkor is régi, valószínűleg rom volt: az azóta felette átviharzott 5 és 1/2 század még romjait is eltakarta, s ma csak a népregék tartják fel emlékét, mely tovább füződve azt mondja, hogy a Várhegy déli aljában levő mocsárookban egy nagy sárkány tanyázott; a hegyoldalban forrás buzog fel, melyet ma is *Sárkány csorgójának* neveznek; a forrás alatt mészkőszikla, melyben gyönyörű levélkővületek jönnek elő, e sziklát is a hagyomány szerint sárkány rakta össze lapuból s ráfuván, kővé változtatta. De sárkány uramnak ennél rosszabb szokása is volt, mert, hogy békében maradjon, hogy az arra járó embereket fel ne falja, minden évben a vidék legszebb leányát kell néki adóba adni, mignem a buni Bethlennek egyik öse, egy hírhedett hős vállalkozott

e veszélyes szörnyet elpusztítani, és azzal megvíván, meg is ölte; ekkor kapta a néphit szerint a grófságot, s czimerül a koronás kigyót.

Magyarzsákod felekezeti megoszlása (2002)

Még Oláh-Zsákodon is (mely megyéhez tartozó kis oláh falu Zsákodon alól egy balparti szűk völgyben van) a *Baraboly* és *Kaleszi Gyisore* patak közt van egy *Csetyecze* nevű magas hegy; itt is várat keres a hagyomány, bár annak most semmi nyoma, de cserép-, tégl- és fegyverdarabok itt is találhatók.”

A reformáció idején a véckei völgyben lévő falvak unitárius hitre tértek át. Az 1848-49-es szabadságharcban is részt vettek a falvak lakói. A monarchia idején a felszabadult jobbágyok napszámosként dolgoztak a grófi birtokokon, majd az 1900-as évek elején Romániába és Amerikába vándoroltak⁵ sokan. A népesség az első világháború idején csökkent. A trianoni döntés után, a 30-as években a viszonylagos nyugalom lehetővé tette a népesség növekedését. Ebben az időszakban Magyarzsákod volt a gazdasági élet központja, a környék egyetlen malma is itt működött. A polgári lét ebben a faluban bontogatta szárnyait. A kereskedők, iparosok, tanítók mellett földbirtokos családok, módosabb gazdák, szegényparasztok, törpebirtokosok és nincstelenek alkották a

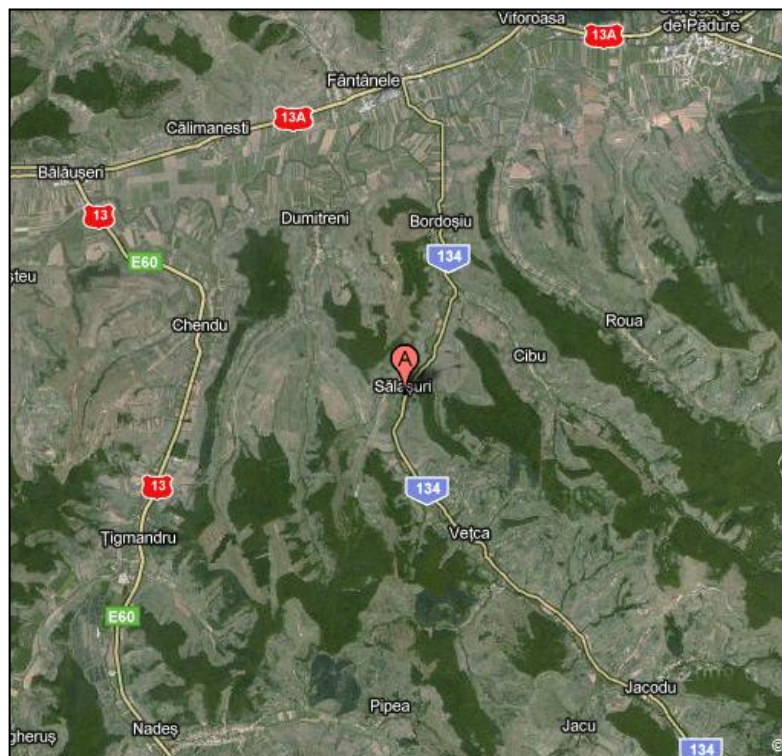
⁵ Tóth Ilona Ozmonda apósa 22 évig volt Amerikában, mire 1925-ben hazajött, elkészült a háza. „Az apósom kiadta a mesternek, a rajzot leadta neki, hogy mire jó haza még egyszer, lakhatóvá tegye. Aztán az a mester mindent megcsinált...”

társadalom szerkezetét. Az etnikumok közül a cigányság jelenléte volt érzékelhető, a falvak lakossága egyébként teljesen magyar volt.

Székelyszállás

Székelyszállás Marosvásárhelytől való távolsága 37 kilométer. A falu határos Bordóssal, Véckével, Csöbbel, Cikmántorral és Szentdemeterrel. A falu nevét a pápai regestrum Zekelijzallas néven jegyzi. A Székelyszállás írásmóddal először 1894-ben találkozunk. Közigazgatásilag a falu először Udvarhely, aztán Maros-Torda vármegyéhez tartozott. A jegyzőség az 1900-as években Zsákodon volt, ma a községközpont Székelyvécke. A 157 lakos (2002) döntő többsége római katolikus és magyar nemzetiségű.

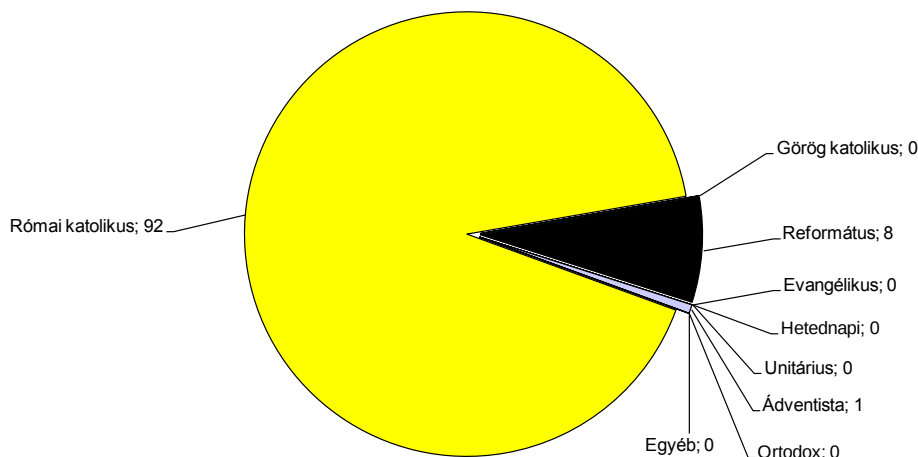
10. kép: Székelyszállás és a környező települések

Forrás: Google Map

9. ábra:

Székelyszállás felekezeti megoszlása (2002)

Rava

Orbán Balázs így ír Raváról: „Hogy Rava régi telep, mutatja neve, de az is, hogy bár a Küküllőbe szakadó patak torkolatjában kényelmes, jó helye lett volna, még is messze berejtőzködött szűk, sáros völgyébe. Rava régen is unitárius volt, és most is egészen az; itt tartatott 1812-ben azon unitárius synodus, melyen Körmöczy János püspökké választott. Unit. vallástört. Székely Sándor 174. lap. A ravai unitárius megye birtokában van Beke Dániel püspök urasztali pohara e felirattal: *Csináltatott Sepsi Sz.-Györgyi Beke Dániel pap által 1633-ban*; tehát püspökké választására előtt 3 évvel ravai pap volt.”

Bözödi (1985) vizsgálata idején, a harmincas években – ahogy ő fogalmaz – tiszta magyar és unitárius község volt Rava. A nyolcszáz lakos körülbelül 180 házban lakott, 18 nyolc ház lakatlan volt. A természetes szaporodás két-három fő volt évente, de tényleges szaporodás nem volt az elvándorlás miatt. A község határa gyenge földekkel rendelkezik, nagybirtokos nem volt a faluban, a gazdáknak általában 20 hold körüli birtokuk volt. A falu körül román és szász települések találhatóak. A falu fejlesztése leginkább a helyi unitárius egyház vezetésével volt elképzelhető akkoriban.

A falu lelkesze, Lukács Sándor Amerikából és Angliából tért haza, és a leromlott állapotú egyházközséget nagy lendülettel kezdte rendbe hozni. A legfontosabb a felekezeti iskola létrehozása lett volna, de az egyházközségnek csak adósságai voltak. A lelkesz

először az egyházi adó megfizetését próbálta ösztönözni egy igazságosabb számítási módszerrel, de a hívek akkor sem fizettek több adót.

11. kép: Rava

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Következő elképzelése egy szövetkezet alapítása volt, de ez is kudarcba fulladt, végül a szövetkezeti bolt helyén egy egyház által működtetett boltot hozott létre. 1932-ben azt kérte a hívektől, hogy csak ebben az unitárius boltban vásároljanak és akkor más adót nem kér. A bolt sikeressé vált, az egyházközség kifizette az adósságait, a templomot kijavították, és egy új harangot vettek a tornyába. Már a kezdetekkor bérbe vették a szomszédos kocsmát is, és egy foglalkoztatottal mindkét szolgáltatást működtették.

A faluban azonban a községi bíró és a hívei halálos ellenségei lettek a papnak. Ennek az eredete oda nyúlik vissza, hogy a pap a csődbe ment szövetkezetet nem vette át a bírótól, hanem önállóan kezdett fejlesztésekbe. A bíró a saját maga által jelölt kereskedőket szerette volna a boltba ill. a kocsmába bejuttatni. A bíró inkább hagyta, hogy a faluban román állami iskola létesüljön, mintsem az egyház működtesse a magyar nyelvű iskolát. Raván a harmincas években kicsinyes torzsalkodások demoralizálták a helyi társadalmat, melynek, úgy tűnik, hogy hosszú távon is kedvezőtlen hatása is lett.

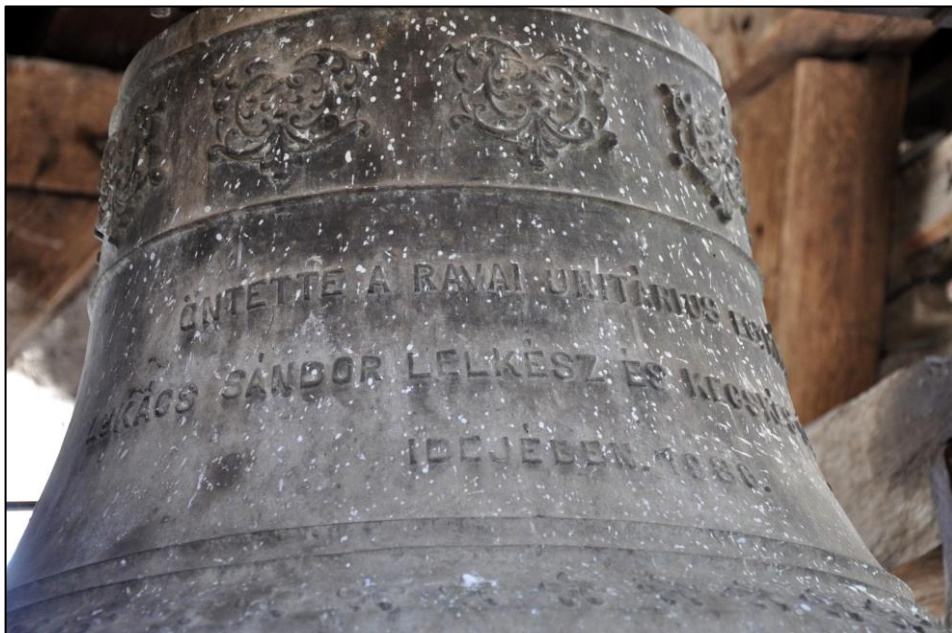
12. kép: Lovasszekéren érkezik Rava új harangja

(Forrás: <http://www.ravafalu.info/cpg148/>)

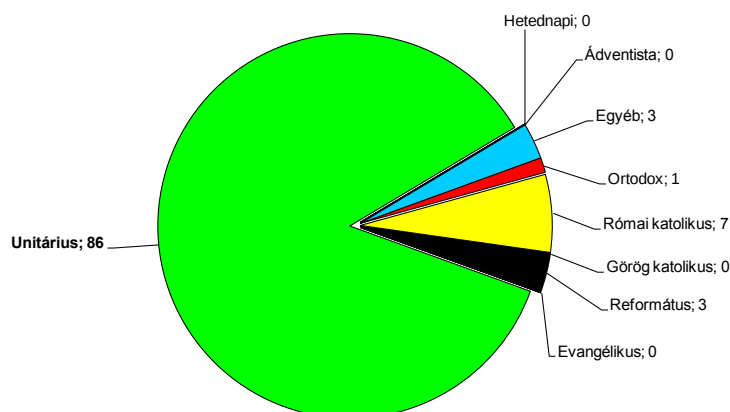
A fiatal unitárius lelkész, Varró-Bodóczy Barna nemrég kezdte meg szolgálatát Raván. A vegyes etnikumú (cigány és magyar) híveket valószínűleg csak kitartó munkával tudja egységes gyülekezetté formálni.

13. kép: Ugyanaz a harang ma

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Rava felekezeti megoszlása (2002)

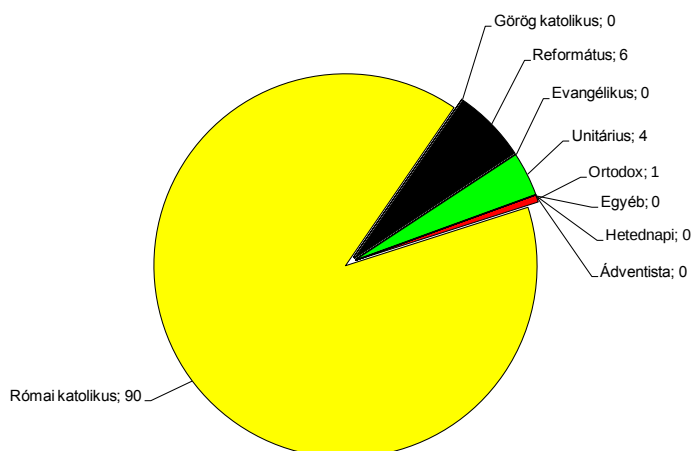

Csőb

Orbán Balázs írja: „Alább a Zsákod patakába jobb partilag szakadó hasonnevű patak szűk völgyében van *Csőb*. Az 1604-ki lustrában Chieb név alatt. Csőb vize a Székely szállás között egy kis völgyecskét a székelyszállásiak *Himos völgyének*, a bordosiak *Mestervölgyének* neveznek, itt is a hagyományok szerint régen tatárok által feldult *Himos* nevű falu feküdt; itt is van harangos kut, hová harangjaikat eltemették.” Csőb községközpontja, ahogyan Raváé is, Gyulakután található. A 160 fős népesség magyar nemzetiségű és római katolikus vallású.

10. ábra:

Csőb felekezeti megoszlása (2002)

14. kép: A falu képe ma

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Pipe

Pipe Segesvártól 12 km-re északra fekszik, Szásznádashoz tartozik. 1325-ben *Pype* néven említik először. 1910-ben 336, túlnyomórészt magyar lakosa volt. Egykori lakosainak nagy része Szásznádasra költözött. A trianoni békeszerződésig Kis-Küküllő vármegye Erzsébetvárosi járásához tartozott.

1992-ben 105 lakosából 99 magyar, 5 cigány, 1 román volt, közülük 90 unitárius. 2002-ben már csak 67 unitáriust találunk a faluban. A falu boráról és gyümölcséről volt híres. Unitárius lelkésze Jenei László Csaba 2002-től végzi szolgálatát. A falut elnéptelenedés fenyegeti, több házat üdülőként vesznek meg.

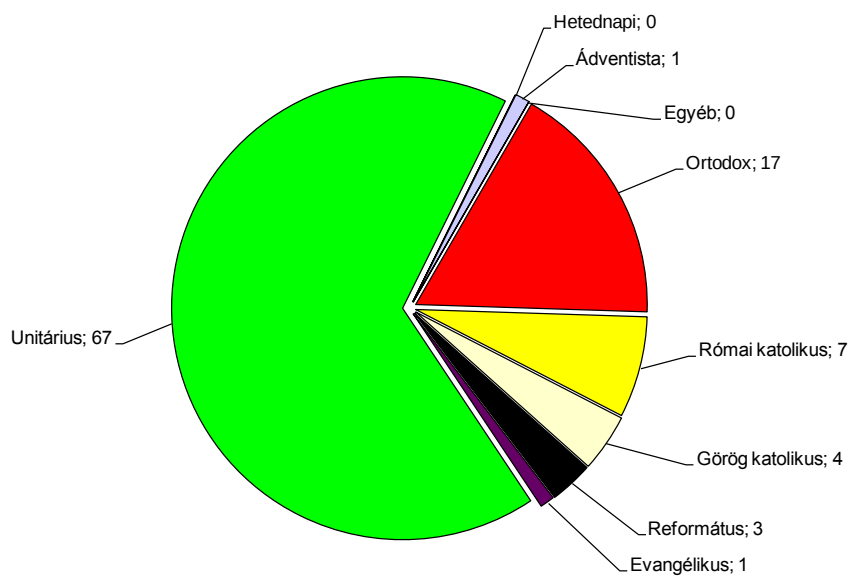
15. kép: Pipei unitárius templom

(Fényképezte: Farkas Tibor)

11. ábra:

Pipei felekezeti megoszlása (2002)

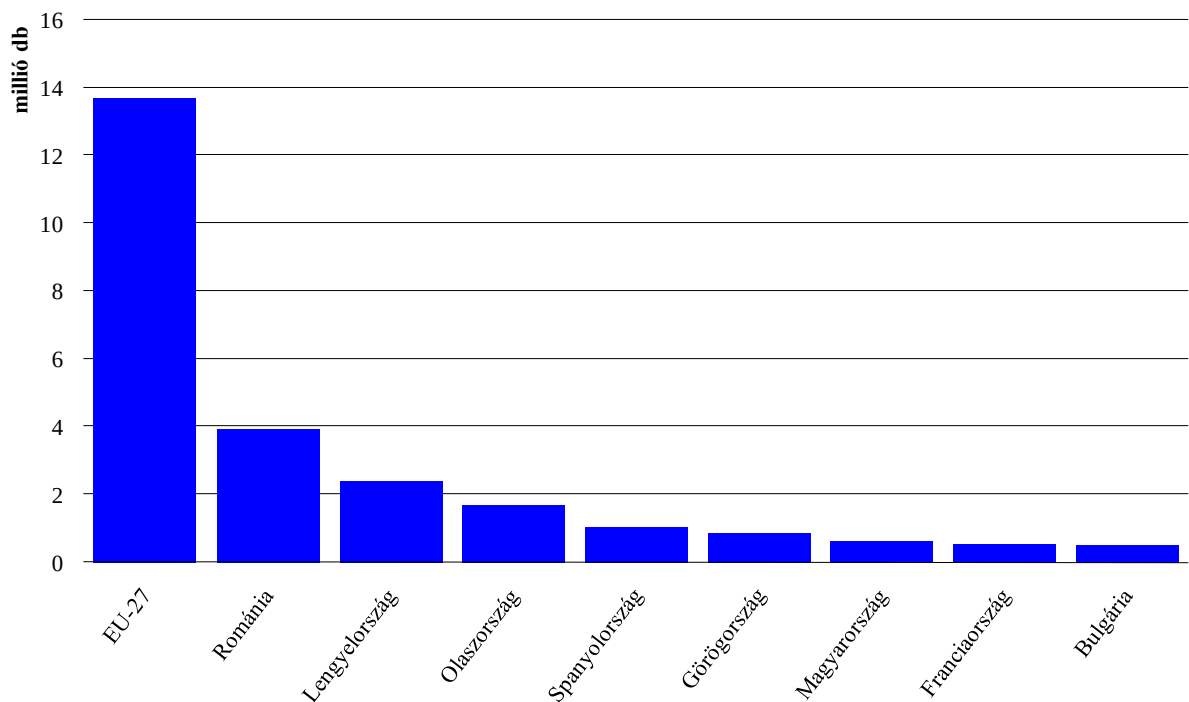

Gazdaság és társadalom

A gazdálkodás helyzete

Székelyföld vidéki népességének még mindig jelentős hányada él mezőgazdaságból. A domborzat, a talaj minősége és a többnyire hideg klíma nem alkalmas a sok szántóföldi növény termesztésére, a falusi lakosság mégis próbál legalább önfenntartásra termelni. Románia sajátos társadalmi és gazdasági berendezkedése az oka annak, hogy az Európai Unióban a mezőgazdasági üzemek száma itt a legmagasabb, 2007-ben közel négy millió egység. Romániát Lengyelország követi 2,4 millió üzemmel, és így a két országban működik a 27 tagország összes üzemének (13,7 millió db) majdnem fele⁶. Ez természetesen a birtokok nagyfokú elaprózódását is mutatja.

12. ábra: Mezőgazdasági üzemek száma az EU egyes tagországaiban, 2007

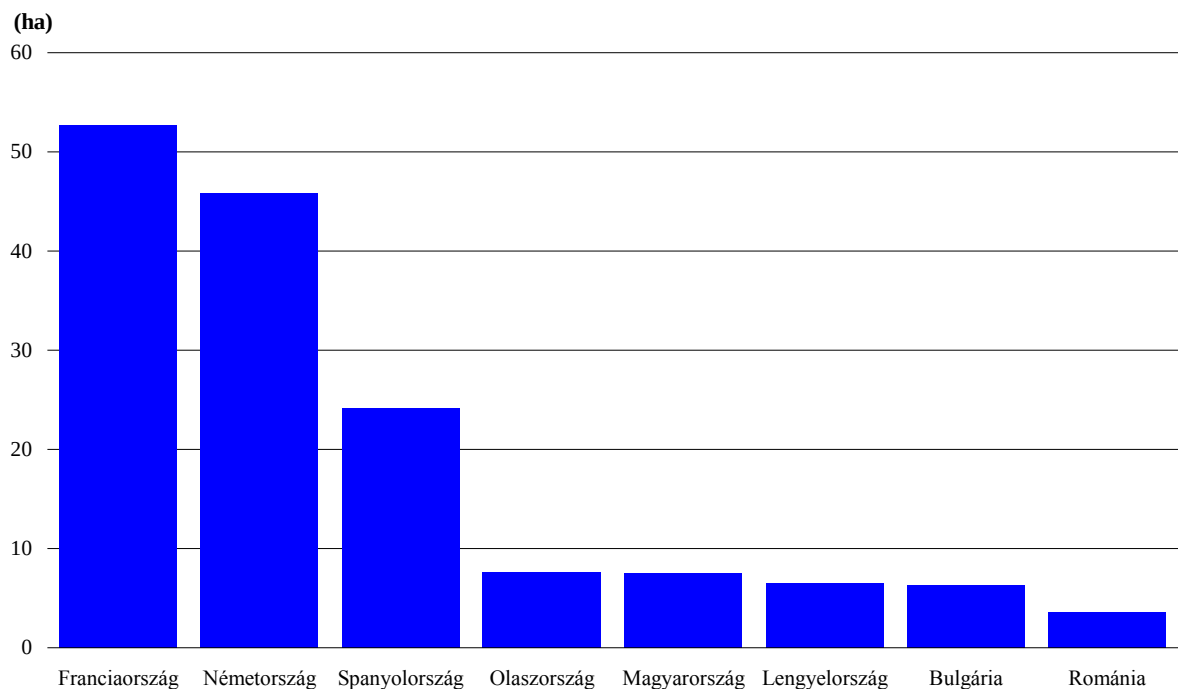

Forrás: Eurostat

⁶ Eurostat

A székely falvakban a gazdaságok elsősorban a tejtermelésre rendezkedtek be. A legfontosabb állat általában a szarvasmarha, elsősorban a tejlő szarvasmarha. A 2007-es Európai Unió csatlakozásig ez a tevékenység adta a háztartások jövedelmének oroszánrészét (a nyugdíj mellett, illetve azt követve a fontossági sorrendben). A székelyföldi falusi gazdaságok számára az életvitel és a napi teendők a tehéntartás köré fonódtak, továbbá a tej és a belőle készült tejtermékek is alapvető élelmiszernek számítottak/számítanak. A székelyföldi vidéki társadalom is nagyon hagyományápoló és patriarchális. Az újításokat lassan, nehezen fogadják be. A kistermelők nem fogadják el a szakmai tanácsokat, gyakran érvelnek azzal, hogy egész életükben gazdálkodtak, és nincs szükségük szakmai segítségre.

13. ábra: Az átlagos birtokméret az EU egyes tagországaiban, 2007

Forrás: Eurostat

Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem kutatócsoportja négy évvel a romániai EU-csatlakozás előtt felmérte a székelyföldi tejtermelés és a tejipar kilátásait. A kommunizmus idején a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket (tsz-eket) magas létszámú szarvasmarha-állomány tartására kötelezték, és nem volt ritka a 3000 darabos állatlétszám sem. A rendszerváltás során hasonló folyamatok mentek végbe az állattenyésztés területén

Magyarországon és Romániában. 1990-ben a tsz-ek felbomlottak, Romániában az állatokat nagyon sok helyen széthordták. Ezzel szemben a magyarországi állomány visszaesését inkább a belföldi kereslet drasztikus csökkenése és a gazdasági válság idézte elő. A hozzá nem értés és a nem megfelelő gondozás miatt az 1990. évi 325 ezres székelyföldi szarvasmarha állomány 1999-re 210 ezerre apadt (Romániában 6,3 milliőről 3,1 millióra).

Romániában a nagy állami telepeket csak 2000-ben privatizálták, amikor visszakérültek a területek az eredeti tulajdonosokhoz, és kialakult a mai átlagos birtokméret, ami 2,5 hektár. 2000 után a törvények és az Agenda 2000 hatására megalakultak az első farmok.

16. kép: Hazafelé a legelőről

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A fajtát illetően, manapság a székelyföldi szarvasmarhának a 90%-át(!) román pirostarka képezi. Ez siementhal típusú tehén, tehát vegyes hozamú. A piros fríz és fekete fríz összesen 1%-át teszi ki az állománynak, a maradék 9%-ot pedig a keresztezett félvérek (hibridek) alkotják (Szabó, 2003). A falusi gazdálkodók általában a saját elletésből származó borjaikat nevelik fel és használják tejtermelésre, ami nagyon alacsony hozampotenciált jelent számukra. Romániában a tejtermelés zömét adó kistermelők – elsősorban anyagi okokból és a tájékozatlanság miatt sem vettek új, magasabb hozamú fajtaállatokat. A román pirostarka és Magyarországon a magyar tarka népszerűségének oka, hogy a kistermelők mindkét országban a kettős hasznosításra vannak berendezkedve.

A tejtermelést jövedelem- kiegészítésként végzik, mivel általában alacsony a nem mezőgazdasági jellegű bevételek színvonala (Takács és Takácsné 2003). Nem valószínű, hogy fejlesztésekbe kezdenek, ezért a közeljövőben feltehetőleg sokan felhagynak a tejtermeléssel.

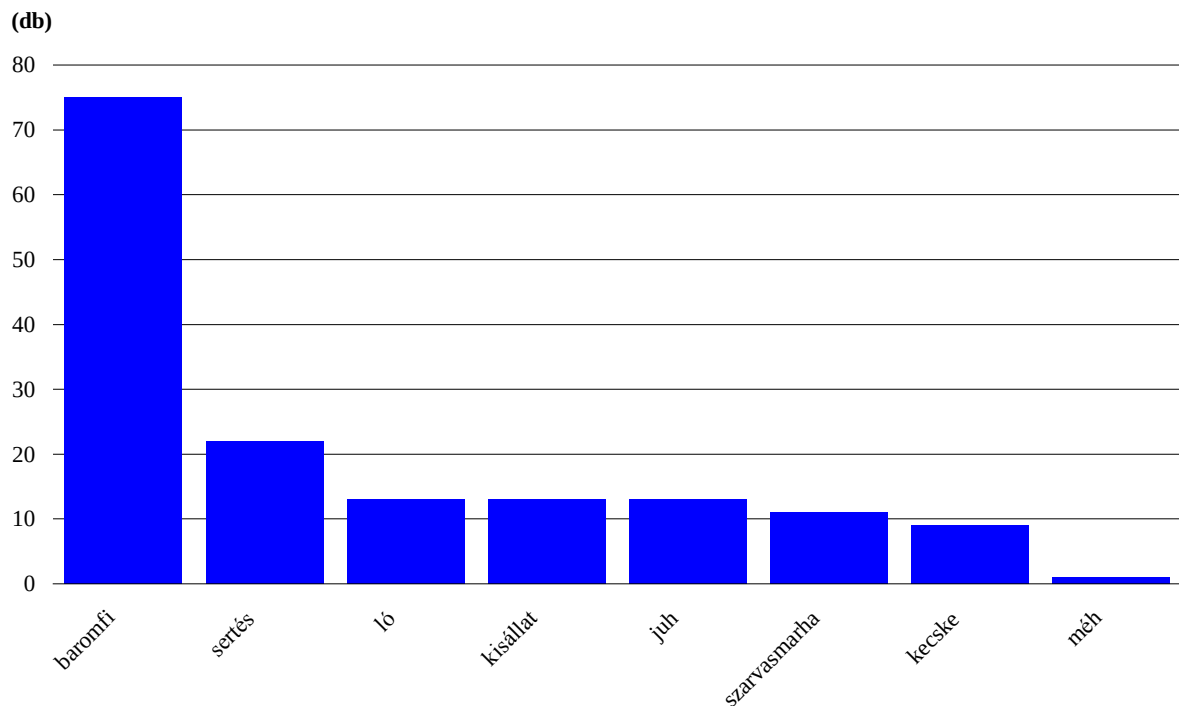
A romániai tejtermelés 2006-ban 5 millió tonna volt, amivel a 3,1 milliós tejkvótáját messze túllépte. A mennyiséggel szemben azonban a minőség terén Románia messze elmarad a várt szinttől. Részben talán a kései törvényi szabályozással magyarázható a minőségbiztosítás kezdetleges állapota. Romániában a mezőgazdasági termelők és a feldolgozóipar 2009. december 31-ig kapott haladékokat az EU-ban érvényben lévő szigorú minőségi feltételeknek való megfelelésre. A székelyföldi termelőknek az összcsíraszám és a szomatikus sejtszám előírt határértékeinek betartása jelent gondot. Az összcsíraszám alacsonyan tartásához a megfelelő fejési technológián kívül hűtésre van szükség, ami szinte egyáltalán nem jellemző a parasztgazdaságokban. Általában arra időzítik a fejést, amikor jön a feldolgozóból a tejszállító autó.

A tehéntartáson kívül Erdély dombos-völgyes tájain nagyrészt juhtartás folyt. Minden falu legelőjén ott állt az eszténa (nyári pásztorszállás a juhkarámokkal) a sajtházzal, ahol a major feldolgozta a juhtejet segítőivel, a pakulárokkal. A juhtartás régen sokkal jövedelmezőbb volt, mivel a bárányeladáson kívül hasznosítani tudták az állat húsát, a tejét, a bőrét és a gyapját. Még a trágyáját is felhasználták talajjavításra a földek „kosarazása” során: a juhok karámját (éjszakai körülkerített szállás) rendszeresen odébb tették/forgatták, így megtrágyázták az ugaron hagyott földeket. Napjainkban a juhtartás jelentősége egyre csökken. A bőr, de főleg a gyapjú elvesztette értékét, sokszor a lenyírt gyapjút a mezőn hagyják vagy elégetik (Bencze, 2009).

Az állattartás és a növénytermesztés mindig is fontos részét képezték a székelyföldi parasztgazdaságoknak. Az állatok adták a termelés igaerejét (ez a gépesítés során háttérbe szorult) illetve biztosították a közvetlen fogyasztási javakat. Az állattenyésztés eredményeit elsősorban a takarmányozás határozta meg, ami természetesen a földművelésnek, a takarmánynövények termesztésének színvonalától függött. A székelyföldi, jellemzően kezdetleges gazdaságokban a föld gazdaságos hasznosításához, megműveléséhez szükség volt az állatok igaerejére és trágyájára, így az állattenyésztés színvonala erősen befolyásolta a földművelés eredményességét (Petercsák, 1983). Az ilyen vegyes gazdálkodási forma ugyanakkor szétdarabolja az amúgy is szűkös erőforrásokat, és gátolja a versenyképes termelést. Ezzel szemben környezeti szempontból a hagyományos székelyföldi csordázó szarvasmarhatartás és legeltető juhtartás

fenntarthatónak és kívánatosnak tekintendő (természetesen némi modernizálás mindenképpen szükséges).

14. ábra: Az állattartó gazdaságok száma Székelyvéckén (2009)

A közösségi szinthez képest elmaradt romániai tejipar és tejtermelés nagyszabású, gyökeres változások elé néz. Az évtizedek óta több-kevesebb hatékonysággal és sikerrel működő tejtermelési struktúra a vidéki népesség jelentős hányadának biztosította a megélhetés szilárd alapjait. Ez a rendszer - noha hátráltatta a feldolgozóipart abban, hogy nemzetközi mércével mérve versenyképessé váljon – nagy szerepet játszott a vidéki népesség helyben tartásában, hiszen vidéken más, mezőgazdaságon kívüli munkalehetőség nem nagyon akadt.

A szovátai feldolgozó körülbelül 40 forintot (60 bani; 100 bani=1 RON) ad egy liter tejért, ezért még ha meg is venné, a termelők inkább háztól adják el a tejet a szomszédoknak, és így majdnem 152 forintot kapnak 1 liter tejért (2 RON). A gyenge jövedelmezőség ellenére még mindig vannak családok, amelyek a tejtermelésből próbálnak megélni, ill. ezt alkalmi munkával vagy külföldi, magyarországi segédmunkával egészítik ki.

A felmérésünkből kiderült, hogy a válaszadók 12%-a értékesít valamilyen mezőgazdasági terméket, elsősorban tejet. A mezőgazdasághoz való ragaszkodás elsődleges oka az alternatívák hiánya, a tanácsstalanság, és a központi, szakmai tájékoztató tevékenység alacsony hatásfoka. A falusiak az információ és a modern szaktudás hiányán kívül finanszírozási nehézségekkel is küzdenek. A gazdaságok jövedelmi helyzete, önereje (ezen keresztül pedig hitelfelvevő képessége) nagyon gyenge, szinte csak a megélhetésre elegendő, befektetésekre ritkán kerül sor, akkor pedig kisebb gépet (pl. kézi kaszagép) vagy állatot vásárolnak.

A mezőgazdasági tevékenység jövedelmezőségét még tovább rontja a nagymértékű vadkár (őz, vaddisznó, medve, farkas), ami egyetemesen jellemző egész Székelyföldre, és ami ellen a falusiak nem tudnak védekezni, mivel hátrányosan érinti őket a törvényi szabályozás is. Az erdészek csak figyelmeztető lövéseket adhatnak le a vadak távoltartására. Medvét csak akkor lehet kilőni, ha az kárt tesz az állatállományban, de még akkor is minisztériumi engedély kell hozzá. Nő a medvék száma, a kilövések száma viszont évről évre jelentősen csökken.⁷ Kis András visszaemlékezése alapján régen nem okozott ekkora kárt a vadállomány, pedig az egész határ be volt vetve. A 6 kilométerre fekvő búzatábla is sértetlen maradt, pedig akkor sem őrizték jobban a földeket, mint most. Most pedig még a „csűr”⁸ mögötti veteményes kertbe is bemerészkednek a vadállatok.

A falusiak juhot is tartanak, elsősorban sajtszükségletük kielégítése céljából, azonban a juhok száma is megcsappant az elmúlt években a romló jövedelmezősége miatt. A megkérdezettek többször említették, hogy többbe kerül a juh tartása (téli etetés, nyáron a major fizetése, fürdetés költsége, oltás stb.), mint a belőle származó haszon (sajt, gyapjú), azaz olcsóbb, ha közvetlenül megveszik a sajtot. Egy birka tartásáért a gazda fél véka gabonát (kukorica) és 12 RON-t fizet a majornak, amiért 7 kg sajtot és 1 kg ordát kap (kecskére 8kg sajtot, 1kg ordát).

Ahogy az Erdélyben szokás, a falusiak minden évben közösen fogadnak majort, aki a falu legelőjén (azt térítésmentesen használva), az esztenán gondozza a juhokat tavasztól télig, és feldolgozza a juh- és kecsketejet. Székelyvéckén már három éve a helyi Simon Levente látja el a majori feladatokat két pakulár segítségével. Az esztenán 230 fejős és 160 meddő juh van három faluból (Székelyvécke, Magyarzákod, Magyarzallás). A major a tejből sajtot, ordát, telemiát⁹ és kaskavált¹⁰ készít az esztenán. Miután kielégíti a falusiak

⁷ Hargita népe, 2005 augusztus 13.

⁸ Széna tárolására alkalmas gazdasági épület.

⁹ A fetasajthoz hasonló, magasabb víztartalmú sajt.

sajtigényét, a fennmaradó terméket városokban pl. Gyulakután, Székelykeresztúron és Marosvásárhelyen értékesíti. Ehhez beszerezte a szükséges állatorvosi engedélyt. Az esztenán generátor biztosít villanyáramot, és a közeli kútból hordják a vizet. Hűtőgépet nem használnak, mert miután kiszárad a sajt, viszik is a faluba vagy a városi piacokra értékesíteni, így a sajt maximum egy hétig marad az esztenán.

17. kép: Télen idegen majorok is legeltetnek a Kis-Küküllő mentén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A fiatal major bizakodó a jövőt illetően, mindenképpen szeretné folytatni a juhtartást és a sajtkészítést. Ennek érdekében kész beruházásokba fogni, és ehhez rendelkezik saját anyagi forrással. Amennyiben a falusiak felszámolnák saját állományukat, ő megvenné a jobbakat, és saját állományát bővítené. Jelenleg 75 darab saját juha és 25 kecskéje van, amire már kérhetne támogatást, de bővíteni akarja az állományt legalább 100 darab juhra, és akkor már megéri neki beadni az igényt támogatásra. Tájékozottnak tartja magát a törvényi előírásokkal és az Európai Unió elvárásokkal kapcsolatban. A higiéniai szabályok betartását maga is szigorúan megköveteli alkalmazottaitól, hiszen – mondja - élelmiszert állítanak elő. Tisztában van vele, hogy az EU-ban nem folytatható a juhtartás a mostani technológiával, habár nem ért egyet minden fentről jövő előírással sem. A major még nem vett igénybe szaktanácsadói szolgáltatást, de nem zárkózik el előre a jövőben, amennyiben ez szükséges a tevékenységének fenntartásához. A vadkár a majort is sújtja, megesett már az is, hogy a farkas nappal ragadott el gidát.

¹⁰ Juh- v. kecsketejből készült, kissé csípős ízű száraz sajtféle.

A gazdálkodás fejlesztésének a lehetőségei

2009 nyarán a falusi gazdálkodók többnyire tanácstalanok voltak, hogy mihez kezdenek a szigorú szabályozások bevezetése után. A tejtermelést már csak saját szükségletre fogják végezni a jövőben. Az alacsony iskolázottsági színvonal, az elöregedett népesség és a falu távolsága a forgalmasabb utaktól sajnos nem ígér sok munkalehetőséget. Fontos lenne, hogy minél többen tudjanak az alapvető élelmiszerekből legalább saját fogyasztásra továbbra is termelni. Veszélyes tendencia, hogy miközben romlik a falusiak jövedelemhelyzete, egyre nagyobb mértékben szorulhatnak rá a bolti élelmiszerre, ami viszont drága. A falusiak a legnagyobb problémának a munkalehetőségek hiányát, az egyre nagyobb mértékű vadkárt és emberi okokat - mint például alkoholizmus, munkához való negatív hozzáállás, irigység - nevezték meg. Az idősek nincsenek megelégedve az orvosi és a gyógyszerellátás színvonalával sem.

A mezőgazdaságból származó jövedelmek csökkenése ellenére – a legelők minőségét és a régió hagyományait figyelembe véve – sokak szerint Székelyföld felemelkedését részben a mezőgazdaság, konkrétan a tehéntenyésztés és tejtermelés segítségével lehetne megvalósítani. Székelyföldön a területi arányokat tekintve viszonylag kevés a szántó, több a legelő, a kaszáló és az erdő, ami szintén az állattenyésztésnek vagy esetleg a fakitermelésnek és -feldolgozásnak kedvez. Ezt a domborzati, éghajlati viszonyok, valamint a termőföld alacsonyabb minősége is indokolja (Szabó, 2003). Hasonló okok miatt Mátéffy (2004) csak az ipari növények, takarmánynövények termesztését és az extenzív állattenyésztést tartja jövedelmezőnek Hargita megyében, és ez Székelyvéckére is érvényes. Álláspontja szerint a törpegazdaságoknak gyümölcsre és zöldségre kellene szakosodniuk. De ahhoz, hogy akármilyen, Székelyvéckén újnak számító tevékenység elinduljon, vagy akár a régi tevékenységek modernizálása megtörténjen, sokkal intenzívebb szaktanácsadói, továbbképzési programokra, tájékoztatókra van szükség. A munkaképes korú lakossággal meg kell ismertetni az EU által kínált új lehetőségeket, így pl. az „újfajta” szövetkezeti termelési formát, a támogatott tevékenységeket. A falusi lakosság megélhetését új alapokra kell helyezni a régi típusú tejtermelés után, mert ellenkező esetben a fiatalok elköltözése és ezáltal a népesség elöregedésének fokozódása várható. A rendszeres buszjárat nagyon fontos lenne ebből a szempontból is, hiszen lehetővé teszi az ingázást a közeli városokba, nagyobb településekre. A falu népességének elöregedése miatt a kérdőíves mintában is magas volt az idősek aránya (56% 60 éves, vagy annál idősebb), ami csalóka eredményhez vezetett a válaszadók jövedelemhelyzetére vonatkozó kérdés esetében. A felmérés alapján

ugyanis az emberek 40%-ának javult az elmúlt években a jövedelmi helyzete, 34%-ának nem változott, és csak 23%-ának romlott, ami nagyrészt a nyugdíjak növekedésével, és nem az aktív korú népesség gazdasági megerősödésével magyarázható.

2003-ban a Takács és Takácsné kutatópáros vizsgálatokat végzett egy mezőszégi településen, Mezőmadarason, és azt a következtetést vonta le, hogy bizonyos feltételek mellett a kisméretű tejtermelés fenntartható. A kutatópáros olyan gazdaságfejlesztési koncepciót dolgozott ki, melynek alkalmazásával a hagyományosan termelő kistermelők versenyképesse tudnának válni a piacon. A termelőknek változtatni kell számos gyakorlaton (pl. fémzárolt vetőmagok, abraktakarmány, magasabb hozampotenciállal rendelkező tehenek beállítása). Ezenkívül fejleszteni kell az együttműködési kereteket (pl. géppark létesítése, közös beszerzés-értékesítés). Ahhoz, hogy a faluban megtermelt terménytöbbséget piacra juttassák, és magasabb bevételt realizáljanak a termelők, hatékonyabb szervezésre és magasabb minőségű árura van szükség.

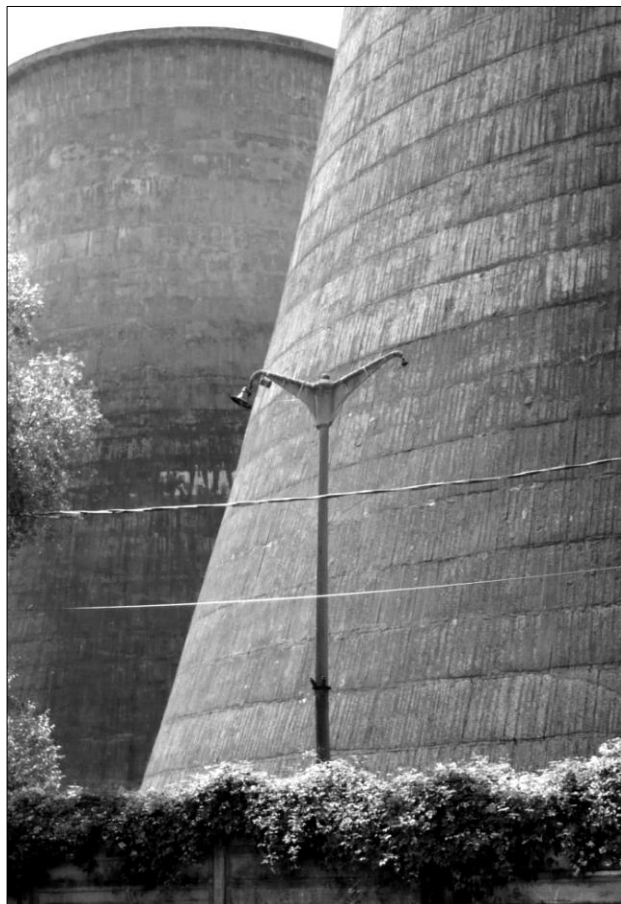
A másik lehetséges út nem az intenzitás növelése, hanem ellenőrzött, alacsony inputú, magasabb jövedelemtartalmú ökológiai növényi és állati termékek előállítása és megfelelő együttműködési keretek közötti feldolgozása, csomagolása. A különböző gazdaságfejlesztési beruházásokon és együttműködési keretek létesítésén kívül pedig fontos az ezeket kiszolgáló infrastruktúra kiépítése (legfontosabb az elzárt települések úttal való ellátása) is, ami kormányzati feladat.

A helyi társadalom a Kis-Küküllő mentén

Az általános viszonyok változását mindig befolyásolták a diktatórikusan berendezkedő ország kommunista vezetői: 1945-65 között Gheorge Gheorgiu-Dej valamint 1965-89 között Nicolae Ceausescu. Gagy (2009) szerint a vezetők hatalomváltásai nem alkalmasak igazán a történelmi korszakok kijelölésére. A hatvanas éveket Romániában a Szovjetunióval való szembenállás, a feszített ütemű iparosítás és a fogyasztás megindulása jellemezte. Ceausescu kezdetben bírálta a Szovjetuniót, regnálásának második felében viszont egy sötét szovjet diktatúrára emlékeztető államot valósított meg. Az időszak végén (Székelyvéckén is) névre szabott lista alapján osztották (porciózták) az élelmiszert és más fogyasztási cikkeket is. Az utolsó években már közvilágítás sem volt.

1948 után igen felerősödik a falvakból városokba történő migráció. 1966-ban a népesség harmada nem a szülőhelyén él, a városok lakosságának szűk kétharmada bevándorolt. Az 1962-ben többé-kevésbé befejezettnek tekinthető kollektivizálás erősítette a falvakból történő elvándorlást. Mások a jó fizetés reményében hagyták el a falvakat, így Székelyvéckét is. A falu népessége ebben az időszakban erőteljesen csökkent. Az elvándorlás mellett megnövekedett az ingázók száma is. Véckéről elsősorban Segesváron, Marosvásárhelyen, Udvarhelyen, Erdőszentgyörgyön, Szovátán és Gyulakután vállaltak munkát. A falu elhagyása az értékrend változását is tükrözte: aki előbbre akart jutni, elhagyta a falut, aki nem, maradt. A falu elhagyása tehát státusszimbólum lett.

18. kép: A gyulakutai hőerőmű hűtőtornyai

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A közelben található gyulakutai hőerőmű évtizedekig munkával látta el a környék lakosságát. Az erőmű 1954 áprilisában lépett működésbe, és az Udvarhely–Marosvásárhely–Dicsőszentmárton–Brassó térséget látta el energiával. 1969-ben elkezdődött az erőmű automatizálása, és a munkahelyek sorra megszűntek, majd 1997-ben

az erőmű végérvényesen leállt. Az 1990-es évek végén úgy tartották, hogy Gyulakuta volt Erdély legszebb és legisztább erőműve. 2008 óta újra előtérbe került a gyulakutai hőerőmű kérdése. A régi berendezés ismételt üzembe helyezése nem jöhet szóba, hiszen az akkor használt technológia elavult már, és az erőmű működése már a bezáráskor is gazdaságtalan volt. A megoldás egy teljesen új létesítmény lenne, amely számos munkahelyet biztosíthatna. A privatizálásról szóló előválogatás már 2008 szeptemberében megtörtént.

Székelyvéckén néhány év óta Fekete Pál polgármester és Dr. Tihanyi István magyarországi fogorvos vezetésével falumegújítási program kezdődött. A program lényege, hogy évente több, rossz állapotban lévő házat megvesznek magyarországi befektetők, letelepedni szándékozók, és azokat az eredetihez hasonló, de korszerűsített formában rendbehozzák, felújítják, és turisztikai célokra is felhasználhatóvá alakítják. A községbe magyarországi magánemberek adományai is érkeznek, amelyekből táborokat, kulturális programokat, borárveréseket szerveznek, s ezekre jelentős magyarországi politikusokat és művészeket is meghívnak.

A falumegújítási program egyik nem titkolt célja a falu népességének növelése és magyar jellegének a megőrzése. A programnak már van sajtónyilvánossága is. Íme egy idézet a Krónika 2006-os számából: *”A falubeliek többsége örül a magyarországiak térhódításának, de olyan is akad, aki nem látja a folyamatban kimondottan Székelyvécke fejlődését. Kiss Margit például azt állítja, hogy »...jó, hogy jönnek, így legalább nem cigányok foglalják el a megüresedett házakat«. Pipei Erzsébet már üzleti oldaláról közelíti a kérdést. »Nagyon örülök, mert, mi tagadás, nekünk is van egy eladó házunk, méghozzá nem is akármelyik, hanem a falu legöregebbik háza« – mondja.”*

A helyi társadalom szerkezete nem csak demográfiai szempontból torz: a falut az aktív korú és ténylegesen munkát vállaló felnőttek lényegében elhagyták. Akik maradtak, azok a munkához nehezen állnak hozzá. A munkanélküliségnek további káros hatása az, hogy a családban a gyermekek nem szocializálódnak a munkavállalásra. Ezt erősíti a munkahelyek hiánya és az ingázás nehézségei is. A visszavándorlás is nehezen működik: „Nem akarnak kibújni a blokkból!” Sokak fejében a városi lét eleve magasabb életminőséget (és tegyük hozzá, jóval kisebb kontrollt) jelent.

A pártállami rendszer Romániában is leszoktatta az embereket a gondolkodásról, különösen igaz ez a felelősséggel kapcsolatban. Ha valamiért felelősséget kellene vállalni, inkább elkezdenek panaszkodni a véckei emberek is. A munkahelyek és az infrastruktúra

hiányára ezért nem lehet teljes mértékben visszavezetni a helybeliek munkanélküliségét, a mentalitással is problémák vannak.

19. kép: A falu végén, a csorgónál

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Az öngondoskodás, a szegények megsegítése hagyomány volt Székelyvéckén. Ennek a helyi formája a tanorok intézménye volt. Ez azt jelentette, hogy a a tehetősebb gazdák hordás idején egy-két kévét ledobtak a tanorok kapujánál¹¹ a szegények és koldusok számára. Az adományokat a falumegbízottak osztották szét. Így a megsegítettek megalázása nélkül tudtak segíteni a legrászorultabbakon (Birtalan, 2002).

Ez a hagyomány ma már nem él, a szociális feszültségeket a helyi önkormányzat (vagy ahogyan itt hívják: a tanács) próbálja kezelni. A civil szervezetek és más önszerveződések működése nem érzékelhető a faluban. Az összefogás és az együttműködés, a civil kurázi megteremtése várat magára: „...a mindenféle nem kormányzati szervezetek satöbbi, de ezeknek nálunk nincs olyan múltja, mint nyugaton és mi nem is tudjuk lemásolni, mert ami már egyszer kollektív, ami már egyszer közös, nekünk attól borsószik a hátunk. Tehát az önszerveződés megmarad az individuális szinten.”¹²

¹¹ A Magyar Néprajzi Lexikon szerint a tanorok kapu: a faluvégi vagy a mezőre vezető kapu (innen: *vetéskapu*) és általában a sövény (kerítés) kapuja, de lehet a tanorok a kisebb-nagyobb szénatermő, kaszáló hely, a faluban vagy a falun kívül levő füves kert is.

¹² J. J.

A falu lakóinak a jövőképét ez elmúlt évek falumegújítási akciója erősíti. A falumegújítás Fekete Pál nevéhez fűződik. (Magabiztosan nyerte meg az önkormányzati választásokat, és jelenleg is nagy a támogatottsága a faluban.)¹³ A 100-150 éves házak felújítása 2005-ben kezdődött el. Fekete Pál olyan emberekkel találkozott (köztük Dr. Tihanyi Istvánnal), akik erősítették és segítették ezt a folyamatot, különösebb tervezés nem volt. A felújított házakat elsősorban magyarországi befektetők, házat vásárolni szándékozó magyarországi vállalkozók vásárolták és vásárolják meg, évente kettő-négy házat tudnak felújítani. Ez azért lehet a helyi közösség számára hasznos, mert erősíti a helyi identitásukat, és megváltoztathatja a hagyományos értékekkel, régi házakkal kapcsolatos kedvezőtlen előítéleteiket. Az egyéni boldogulás attól függ, hogy hajlandó-e valaki munkával is részt venni a falumegújítási akcióban¹⁴.

A lokális válaszok kialakítását a globális folyamatok nem segítik. A hagyományok, a termelési sajátosságok, a helyi ízek, színek és illatok megőrzése a hangzatos szlogenek ellenére nem könnyű feladat. Jakab János iskolaigazgató így fogalmaz: *„Önmagunknak kellene maradni, de sajnos Európa globalizációt jelent, bármennyire is mondják a sokszínűséget, meg az önazonosságot, abból fel kell adni mindenkinek Európában. ... Egyelőre, ami kilátszik idáig belőle, az az, hogy kihasznál, profitál belőlünk, kihasználja az árainkat, a piacainkat szétrúgja, a termelőink már öntik el a tejet lent, délen. Sehogyan sem jó! Már azt mondja, hogy nem vághatom így a disznót, bocsánat, akkor hol marad meg az önazonosságunk, hol marad meg egy ilyen archaikusabb életmód, hol lesz Európának egy másabb színfoltja....? ... Mi lesz így a mi kultúránkkal? Ha nem segít abban senki, csak piacot lát nálunk, és csak diktál nekünk, ez egy külső diktatúra idáig, és én azt nem hiszem, hogy ezután is le tudjuk védeni magunkat, hogy nekünk ne diktálnának.”*¹⁵

A falukép változásához nem csak a felújított házak, hanem a középületek, a templom, az ún. Kolping-ház felújítása is hozzájárult. Székelyvécke látványosan fejlődésnek indult a község másik két településéhez képest.

A fejlesztéseknek nem csak a hiányos infrastruktúra, a szolgáltatások hiányosságai, hanem a helyi társadalom egyes problémái is hátráltatói lehetnek. Ilyen pl. az irigység.

¹³ „Nekem egyetlen ütőkártyám volt, hogy én itt születtem s apámat ismerték, semmi más. ... Nekem az apám csinálta meg az életén keresztül a választási kampányt.” (F. P.)

¹⁴ F. P.

¹⁵ J. J.

2. táblázat: Igaz-e, hogy itt a faluban irigykednek a jól menő vállalkozókra, gazdálkodókra? (%)

A kérdezett neme	Férfi	Nő	Összesen
Igaz	64,9	59,6	61,9
Nem igaz	35,1	40,4	38,1
Összesen	100	100	100

A válaszadók közel 2/3-a úgy gondolja, hogy a faluban irigykednek a sikeres vállalkozókra és gazdálkodókra (ez rossz hír!). Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a helyi vezetés támogatja az újonnan indult vállalkozásokat, gazdálkodókat.

3. táblázat: Igaz-e, hogy itt a falu vezetői nem támogatják az új, induló vállalkozásokat, gazdálkodókat?

A kérdezett neme	Férfi	Nő	Összesen
Igaz	27,3	21,6	24,3
Nem igaz	72,7	78,4	75,7
Összesen	100	100	100

A felmérés kérdései között találunk néhány olyat, amelyek a társadalmi tőkével kapcsolatban a helybeliek anómiás állapotát mutatja be. Az anómiás állapot vizsgálata Skrabski Árpád és Kopp Mária szerint azért fontos, mert az erős társadalmi tőke a közös normák, értékek elfogadásán alapul – nyilvánvaló, hogy az anómiás társadalmakban a társadalmi tőke gyengébb. Ugyancsak az említett szerzők hangsúlyozzák, hogy a társadalmi tőke erőssége igen pozitív kapcsolatban áll a testi és lelki egészségi állapottal és az életminőséggel. Már Durkheim leírta, hogy az öngyilkosság gyakorisága igen szoros kapcsolatban áll a társadalmi kapcsolatok dezintegrálódásával. Andorka Rudolf az anómiás lelkiállapotot jelölte meg a magyar demográfiai, megbetegedési és halálozási krízis gyökereként. Az utóbbi évtizedekben számos vizsgálat bizonyította, hogy ha az adatokat egyéb lényeges tényezők szerint korrigáljuk, akkor a társadalmi tőke elsősorban a bizalom, a várható élettartam és az egészségi állapot számos mutatójának független előrejelzője. Ennek magyarázataként egyrészt a stresszel, nehézségekkel való megküzdésben a bizalom, az, hogy számíthatunk másokra, fontos puffer tényező, másrészt az egészségvédő magatartást segítik elő a közös normák, a támogatás (Skrabski–Kopp, 2008).

A következő táblázatban nem csak a Kis-Küküllő menti, hanem egy Cserhátban található kistérségben¹⁶ és egy reprezentatív magyarországi mintán (Hungarostudy) végzett felmérés adatait is láthatjuk összehasonlításképpen. Az országos adatokat tekintve azoknak az aránya, akik úgy vélekedtek, hogy „az ember egyik napról a másikra él, nincs értelme előre terveket szőni”, négy év alatt drasztikusan nőtt, 52 százalékról 69 százalékra. Akik úgy vélték, hogy „minden olyan gyorsan változik, hogy az ember azt sem tudja már, hogy miben higgyen”, 72 százalékról 82 százalékra emelkedett. Azok aránya, akiknek az volt a véleménye, hogy „manapság alig tudok eligazodni az élet dolgaiban”, 66 százalékról 75 százalékra nőtt. A 2002-ben is már igen magas anómia-értékek 2006-ra tovább növekedtek, ami a magyar társadalom igen súlyos erkölcsi és lelki állapotára utal (Skrabski–Kopp, 2008).

20. kép: Idősebb férfiak a magyarzsákodi templom előtt

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A Cserhátban, a három évvel később végzett felmérésben rendre kedvezőbb értékeket találunk. Számunkra meglepő módon Székelyvéckén, a magyarországi és a cserhádi kistérségben mért adatokhoz képest is kedvezőbb helyzetet mértünk fel. Fontos szerepe volt az utolsó kérdésnek, hiszen az arra adott pozitív válaszok azt jelezték, hogy a

¹⁶ Alsótold, Bokor, Cserhátszentiván, Felsőtold, Garáb, Kozárd, Kutasó, Szanda, Terény

helyi közösségben mekkora a társadalmi szolidaritás és a társas támogatás. A többnyire idős vagy hátrányos helyzetű emberek általában nehezen igazodnak el az élet dolgaiban, bizonytalanok, tájékozatlanok, és nehezen tudnak döntéseket hozni, vannak azonban bizonyos hagyományos értékek, amelyek összetartják a közösséget. A család és a baráti-rokoni kapcsolatok segítenek a nehéz életkörülményekkel való megbirkózásban. Ennek magas értéke azt jelenti, hogy a kedvezőtlen vagy válságos helyzeteket is könnyebben át tudja vészelni az olyan közösség, ahol ilyen magas a társas támogatottság mértéke.

4. táblázat: A lelkiállapot felmérésére irányuló kérdések

	Az 'igaz' válaszok aránya		
	Hungarostudy 2006	Cserhát 2009	Székelyvécke 2009
Az ember az egyik napról a másikra él, nincs értelme terveknek szőni.	69	60,5	45,1
Minden olyan gyorsan változik, az ember azt sem tudja miben higgyen.	82	71,9	73,0
Manapság alig tudok eligazodni az élet dolgaiban.	75	67,7	61,4
Ha problémám van, számíthatok a házastársamra vagy a családomra.	69	91,5	96,7

Fejlesztési lehetőségek

A vizsgált falvakban a legfontosabb kérdés talán az, hogy hogyan lehetne a népességet növelni. A népesség rendkívüli mértékű fogyása miatt kedvezőtlen a helyi társadalom korszerkezete, de emellett hiányzik lényegében az aktív munkavállalói réteg is a faluból. Annyi most is látszik, hogy rövid távon nagyarányú bevándorlása nem lehet számítani a falvakban, de a népességfogyás megállítására látni esélyt, egyrészt a születések ösztönzésével (a születések száma növekszik az utóbbi években¹⁷), másrészt néhány fiatal család letelepítésével.

¹⁷ A születések: 2007-ben 6, 2008-ban 5, 2009-ben júliusig 5 gyermek született. Ez már 10 ezrelék feletti születési arányszámot jelent.

21. kép: A villányiak háza Székelyvéckén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A letelepedés ösztönzése lehet, hogy a gyerektáborokkal kapcsolatban valósulhat meg. Pl. Székelyvéckén minden nyáron szerveznek gyerektábort, és új oktatási formák bevezetését is tervezik. Mozgást jelentenek a meglévő településközi kapcsolatok (Teloché, Zamárdi, Villány) és a különböző, színvonalas kulturális programok is. A műszaki egyetemről is rendszeresen járnak a községbe, de volt már kőfaragó tábor is a faluban. Ezek a folyamatok elősegíthetnék fiatal, akár magyarországi értelmiségiek betelepülését és letelepedését is a faluban. A helyi vezetők jól ismerik a problémát és azt is tudják hogy, a falu megmentésébe beletartozik az öregedés megállítása, fiatal családok vissza- vagy betelepítése is.

A népességszám növekedése a helyi iskola fennmaradását, pedagógusok alkalmazását és jelenlétét is jelentené. Ha a tanulók legalább az általános iskolát a saját településükön végzik el, az már segíti a kötődés kialakulását és a helyben maradást.

A felmérésünkből is kiderült, hogy a helybeliek a legfontosabb problémát a munkalehetőségek hiányában látják, ám konkrét munkalehetőség felmerülése esetén sokan visszahökölnek. Az ún. 76-os törvény lehetőséget biztosított volna munkanélküli segélyt már nem kapó munkanélküliek alkalmazására, az önkormányzat két embert szeretett volna foglalkoztatni, de nem vállalta senki.

22. kép: Előadás Székelyvéckén

(Fényképezte: Farkas Tibor)

Nagyon sokan panaszkodtak a vadak jelenlétére is. A mezőgazdálkodás is nehéz, mert jelentős a vadkár, újabban már a medvék is megjelentek a falu határában-kertjeiben. A szőlőtermesztésnek vannak hagyományai a faluban. Két gondja van az újratelepítésnek, az egyik, hogy a vadak, a másik, hogy a „kétlábú” vadak leszednék a termést. Állattenyésztésnek lenne itt helye, de mégis kevés az állat. Van 560 ha legelője a falunak, amit bérmentesen is megkaphatna egy gazdálkodó, ha karbantartaná, takarítaná azt. Kellene két-három személy, aki elvállalná a gazdálkodás szervezését.

A területalapú támogatásokat nem tudják igénybe venni, mert nem tudnak egy tagban lévő nagyobb földterületet bérelni vagy birtokolni. A földek tulajdonviszonya zavaros, az örökösök szétszóródtak, a nyilvántartások (finoman szólva) nem naprakészek. Ha van tulajdonos, akkor sem adja el vagy bérbe a földet, nehogy valaki másnak bármilyen haszna legyen belőle. Esetleg egy-két évre adnák bérbe, de akkor meg a bérlőnek nem éri meg dolgozni a földdel: *„Nem tudunk mi eladni se kukoricát, se pityókát, se semmit, nem tudunk annyit termelni, nem olyan jó a területünk. El tudjuk adni a hegyoldalt. Csak a turizmussal lehetne valamit kezdeni.”*

A falusi turizmus beindítására leginkább Székelyvéckén látni lehetőséget. A szálláshelyek száma azonban még nem elég ahhoz, hogy egy egész kirándulóbuszt vendégül tudjanak látni. Ugyan gyakorlatilag várólista van Véckén a házat felújítani és vásárolni szándékozók számára, de nem mindenki szeretne a házakkal a vendéglátásba

bekapcsolódni. Tervezik egy fogadó felépítését is, ahol a turisták étkezési lehetőségét is biztosítanák.

23. kép: Fekete Pál munka közben

(Fényképezte: Takács Gábor)

A turisztikai fejlesztések egyik hátráltatója a vállalkozói szellem hiánya. Ennek egyik példája a házi kenyér sütése. Noha lenne kereslet a friss, helyben sült házi kenyérre, és azt a helyiek meg is tudják sütni, rendszeresen ugyanolyan minőségű kenyeret mégsem tudnak vagy akarnak készíteni. Nem akarnak vállalkozni. A meglévő vállalkozások pedig, legalábbis úgy tűnik, idegen testként ékelődnek be a faluba, a különböző fejlesztésekkel kapcsolatban valószínűleg nincs együttműködés.

Hosszú távon a természeti erőforrások megőrzésével is számolni kellene. A kedvezőtlen adottságú területeken a tájkép megőrzése és fenntartása munkalehetőségeket teremthet. (Székelyvéckén erre már láttunk példát.) Elkerülhetetlenné válik a különböző területi szövetségek, egyesületek, szerveződések létrehozása és a meglévő szervezetek erőteljesebb működtetése. A munkahelyteremtés ugyanis alapvetően kistérségi feladat, a fejlesztési elképzeléseket a településeknek egyeztetnie kell és a városi tervekkel is összhangba kellene hozni.

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedek történelmi hagyatéka mind a mai napig érzékelhető a Kis-Küküllő menti falvak életében is. A Trianon okozta trauma után olyan évtizedek következtek, amikor igen nagy bátorságra és kitartásra volt szükség a nemzetiségi lét megéléséhez. A kommunizmus utolsó évtizedei pedig nemzetiségre való tekintet nélkül jelentettek mindennapi megélhetési és túlélési problémát. A következmények közül az egyik legsúlyosabb a demográfiai. A falvak népességszáma csökkent, az etnikai arányok felbomlottak, a fiatalok elvándoroltak, és időnként a falvak fizikai fennmaradása is veszélyben van.

A lélekszám csökkenése más súlyos társadalmi problémát okozott, ami a mindennapokat is igen erőteljesen befolyásolja: lényegében alig maradt a faluban munkaképes, munkabíró vagy munkát vállalni szándékozó felnőtt. A helyi közösséget nehéz bevonni a fejlesztési folyamatokba, hiszen az emberek iskolai végzettsége alacsony, a felelősség elhárítása és az irigység általános jelenség.

24. kép: A felújított házak egyike Székelyvéckén

(Fényképezte: Takács Gábor)

A legfontosabb fejlesztési lehetőségeket bizonyos (alternatív) mezőgazdasági tevékenységek, a táj- és falukép-megőrzési és turisztikai programok jelenthetik. A fejlesztés erőforrásai elsősorban kívülről érkeznek, ezek elmaradása esetén a program

komoly nehézségekkel szembesülhetne. A turizmus beindítása sem könnyű feladat, hiszen a helyi közösség bevonása nélkül nem lehet működtetni, az viszont egyelőre felkészületlen erre a feladatra.

A Székelyvéckén folytatott falumegmentési kísérlet példaértékű lehet. Nem biztos, hogy bármelyik székelyföldi faluban alkalmazható a módszer, hiszen egyelőre rendkívül személyfüggő, de a kezdeti eredmények igen látványosak és biztatóak. Fontos lehet, hogy a kezdeményezésekhez fiatal helybeliek, értelmiségi családok is csatlakozzanak, nehogy a program elveszítse kezdeti lendületét.

25. kép: Pipén, a kapu előtt

(Fényképezte: Farkas Tibor)

A népesség fogyása és az előregedés miatt kiemelt feladatnak kell lennie az oktatás alapos megszervezésének. Olyan helyi fejlesztőket, szakmunkásokat, értelmiségieket kell képezni, akik szívesen élnek vidéken, és hasznos tagjai tudnak lenni a vidéki társadalomnak.

Felhasznált irodalom

Bencze, Szilvia: A hagyományos tejtermelés és a vidéki gazdálkodás esélyei Székelyföldön. OTDK dolgozat, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2009.

Birtalan Sándor (2002): Székelyvécke egyházközség története. Kolozsvár

Bözödi György: Székely bánja. Magvető Könyvkiadó. Budapest 1985

Csata István et al. (2005): A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, Szeged – Kolozsvár.

Dr. Vofkori László (2007): Az erdélyi régió. Csíkszereda. Letöltve: 2008. február 20.
(http://misszio.reformatus.hu/cm/cd/01_erdely_foldrajza/erdelyi_regio.doc)

Elekes Tibor (2006): Kovászna, Hargita és Maros megye népességszámának alakulása a XX. században. In: Kiss Éva (szerk.) (2006): A népességtől a természeti erőforrásokig. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron. 77-88.p.

Farkas Tibor – Madarász Imre: „Indulj el egy úton ...” – Fejlesztés és fenntarthatóság a moldvai csángóknál (In: A Falu 1998/4)

Farkas Tibor (2002): Demográfiai alapismeretek. Szent István Egyetem, Gödöllő. 37-56.p.

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium honlapja

Gagy József (2009): Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

Gagy Zoltán (ed.): Kis-Küküllő vármegye rövid története
(<http://www.alkisz.ro/magyar/kukullomente/kukullomente.html>)

Gebauer Hanga, Veöreös András (2007) Megállt az idő? Falufelmérés Székelyvéckén Pillanatkép egy Maros megyei faluból 2004 szeptemberében http://www.otka.hu/index.php?akt_menu=3670

Gilyén Nándor – Imre Lajos (2006) : Erdély népi építésze (Kölcsönhatások) Kairosz Kiadó

Györfy Lehel (2004): Romániai fejlesztési régiók és gazdasági ágazatok versenyképességének komparatív elemzése (In: Réti T.(szerk.): Közeledő régiók a Kárpát-medencében II, EÖKK, Budapest)

Gyurgyik László (2005): A határon túli magyarok számának alakulása az 1990-es években. In: Magyar tudomány. Új folyam, L. kötet, 2005. 2. szám. 132-144.p.

Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Veres Valér (2005): A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991-2021. KSH Népességtudományi Kutató Intézet, Budapest.

Hargita népe, 2005. augusztus 13.

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

<http://www.alkisz.ro/magyar/kukullomente/kukullomente.html>

Kiss Tamás – Csata István (2006): Népesedési perspektívák Erdélyben. In: Pro Minoritate. 2006. nyár-ősz. 37-51.p.

Kiss Tamás – Csata István (2006): Népesedési perspektívák Erdélyben. PRO MINORITATE. 2006/Nyár-ősz. 37-51. p.

Kiss Tamás - Csata Zsombor (2007): A magyar népesség előreszámításának lehetőségei Erdélyben. In: Demográfia. 50. évf. 4. szám. 360-392. p.

Local plan for sustainable development of Mures County (2005). Local AGENDA 21.Mures County, Romania. Letöltve: 2008. február 22. (http://www.sdn.ro/pdf/mures_eng_final.pdf)

Mátéffy Mária (2004): The role of agricultural expansion in the economic development of Harghita county's rural area (In: Lynette Sikic-Micanovic – Mária Mátéffy (szerk.): 4th Autumn School of Rural Sociology – New Countryside. Culture, Local Governance And Sustainability In Rural Development)

National Human Development Report for Romania (2007). The United Nations Development Program. Bucharest, Romania. Letöltve: 2008. február 23.

Petercsák Tivadar (1983): Népi szarvasmarhatartás a zempléni Hegyközben. Borsodi Kismonográfiák 17. Miskolc, 1978.

Orbán Balázs: Orbán Balázs: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból (hasonmás kiadás). Babits Kiadó, Szekszárd, 2002

Pozsony Ferenc (2003): A moldvai csángó-magyar falvak társadalomszerkezete. In: Pro Minoritate. 2003. nyár. 142-165.p.

Rava (<http://www.ravafalu.info/adatok5.htm>)

Simó Mónika: Székelyszállás kismonográfiája (Kézirat) 2000

Skrabski Árpád – Kopp Mária (2008): A bizalom mint a társadalmi tőke központi jellemzője In: Vigilia 2008/10

Szabó Á. Tőhötöm (2009): Kooperáló közösségek (Munkavégzés és kapcsolatok a falusi gazdálkodásban) Mentor Kiadó, Marosvásárhely

Szabó Árpád (2003): A tejtermelők és a tejtermelés helyzete Székelyföldön (In: Közgazdász Fórum. Kolozsvár, 2003/6/3 10-16.; 2003/6/5 13-22.)

Székelyföld Információs Portál: <http://szekelyfold.info.ro/index.php/kiskuekuell-mente>

Szucher Ervin (2006): Székelyvécke: élő skanzen a Maros megyei faluban, (In: Krónika 2006 július 14.) <http://erdely.ma/kisregio.php?id=18479&what=archivum>

UNDP Report:
(http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/europethecis/romania/romania_2007_en.pdf)

Varga E. Árpád (1992): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850-1992.
(<http://varga.adatbank.transindex.ro/>) Letöltve: 2009. július 2.

Varga E. Árpád (1998): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. köt. – Kovászna, Hargita és Maros megye –Népszámlálási adatok 1850-1992 között. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó Budapest–Csíkszereda

Varga E. Árpád (2002) : Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 2002. (<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>) Letöltve: 2010. január 15.

Veres Valér (2002a): A romániai magyarok demográfiai viszonyai a 2002. évi népszámlálás előzetes adatai tükrében. In: Demográfia. 45.évf. 2-3. szám. 319-337. p.

Veres Valér (2002b): A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX. század utolsó negyedében. In: Korunk. 2. szám. Letöltve: 2010. január 15.
<http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf4600.pdf>

Veres Valér (2002c): A romániai magyarok 2002. évi lélekszámáról. In: Magyar Kisebbség Nemzetpolitikai Szemle. VII. évf. 4. szám. Letöltve: 2010. január 15.
<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m020407.html>

Veres Valér (2004): Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet Romániában 2002-ben. In: WEB. 1. szám. Letöltve: 2010. január 15. http://web.adatbank.transindex.ro/pdffdok/web12_07_veres.pdf

Vofkori László (1994): Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza. 25 p.

Vofkori László (1999): A Székelyföld gazdasági-társadalmi körképe az ezredvégen. In: Korunk. 4. szám. Letöltve: 2009. július 20. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00016/4k07.htm>

Vofkori László (2004): Falusi turizmus Erdélyben. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. 60. p.

Vofkori László (2007): Az erdélyi régió. Csíkszereda. Letöltve: 2009. február 20.
(http://misszio.reformatus.hu/cm/cd/01_erdely_foldrajza/erdelyi_regio.doc)

A fejezethez a következő személyekkel készült interjúkat használtuk fel:

Varró-Bodóczy Barna unitárius lelkész (Rava)

Bene Gábor plébános (Székelyvécke)

Birtalan Lajos alpolgármester (Székelyvécke)

Dr. Tihanyi István fogorvos (Szentendre)

Fekete Pál polgármester (Székelyvécke)

Jakab János iskolaigazgató (Székelyvécke)

Kis András (Székelyvécke)

Kovács István volt tanácselnök és polgármester (Székelyvécke)

Kovács Sándor unitárius lelkész (Magyarzsákod)

Lukács Ica (Székelyvécke)

Simon Levente major (Székelyvécke)

Tóth Éva (Székelyvécke)

Tóth Ilona Ozmonda (Székelyvécke)